

บทบาทของนายสโตรเบล

นายสโตรเบล (Mr. Edward Henry Strobel) รับราชการตำแหน่งที่ปรึกษาราชการทั่วไปสืบต่อจากเจ้าพระยาอภัยราชาระหว่าง พ.ศ. 2447 - พ.ศ. 2451 เป็นชาวอเมริกันคนแรกที่ได้นำตำแหน่งนี้ พ.ศ. 2445 พระยาสุริยานุวัตรอรรคราชทูตไทยประจำกรุงปารีส และพระยาอรรคราชวราทร อรรคราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตันได้ร่วมกันสืบหาชาวต่างประเทศมารับหน้าที่นี้ ตามพระบรมราชโองการและพระคำรัสสั่งของกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการเสนาบดีต่างประเทศ นายเฮย์ (Mr. John Hay) รัฐมนตรีต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาได้ช่วยเหลือแนะนำนายสโตรเบล และหลังจากที่พระยาสุริยานุวัตรอรรคราชทูตไทยตรวจสอบบุคคลลักษณะความสามารถจนเป็นที่พอใจแล้ว จึงตกลงทำสัญญาว่าจ้างกันเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2445

ในระยะแรกตำแหน่งที่ว่าจ้างเป็นเพียงที่ปรึกษาราชการทั่วไปของกระทรวงการต่างประเทศเท่านั้น แต่มาภายหลังสโตรเบลได้ขอร้องให้มีตำแหน่งเสมอกับเจ้าพระยาอภัยราชา คือ เป็นที่ปรึกษาราชการทั่วไปของรัฐบาลแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นอรรคราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพราะทรงเห็นว่าเป็นคนมีความสามารถจริง ถ้าเมื่อไม่ยอมให้แล้วอาจจะไม่ยอมอยู่รับราชการต่อไปอีก ที่สุดสโตรเบลอยู่รับราชการในตำแหน่งนี้เรื่อยมาจนถึงแก่อสัญกรรมในพระนครควยโรคโลหิตเป็นพิษ เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2451

การว่าจ้างสโตรเบลประสบปัญหายุ่งยากตั้งแต่แรกเริ่ม คือ ไม่สามารถจะเข้ามารับราชการได้ทันที เพราะต้องรอให้จัดการธุรกิจส่วนตัวทางสหรัฐอเมริกาเสียก่อน และอาจเพราะสโตรเบลเกรงฝรั่งเศสจะใช้อิทธิพลชักชวนก็เป็นได้ เนื่องจากขณะนั้นฝรั่งเศสแสดงท่าทีต้องการให้ไทยจ้างชาวฝรั่งเศสเข้ามารับราชการอยู่ควย การที่สโตรเบลเข้ามารับราชการช้าไปเช่นนี้ ทั้งนี้ทำให้ไทยต้องเสียประโยชน์บางอย่างไป เช่นในการเจรจาปัญหาชายแดนภาคเหนือที่ติดต่อกับพม่าของอังกฤษและการเข้าแทรกแซงของอังกฤษ

ในกรณีที่พวกชาวผิวกอการุ่นวาย ไทยไม่มีที่ปรึกษาช่วย เหลือเรื่องสนธิสัญญากับฝรั่งเศส พ.ศ. 2447 สโตรเบลมาช่วยในระยะหลังไม่ทันมีโอกาสได้ศึกษาสถานการณ์มากพอก่อนที่จะตกลงเซ็นสัญญา จึงไม่อาจช่วยเหลือไทยได้มากนัก นอกจากนี้ ไทยยังต้องจ้างผู้ชายที่สามารถพิมพ์คึกและจดขลุ่ยได้เข้ามาช่วย ซึ่งไทยเห็นเป็นการจำเป็นต้องยอมตาม แต่ได้เพิ่มคุณสมบัติให้เป็นผู้ที่มีความรู้ทางกฎหมายและการเมืองด้วย จึงว่าจ้างนายเจนส์ ไอเวสเตนการ์ด (Mr. Jens I. Westengard) เข้ามาในคราวเดียวกัน แต่ต่อมาไม่นาน สโตรเบลก็ขอรองให้จ้างสตรีชาวอเมริกัน ชื่อนางอิซาเบล มัวร์ เข้ามาเป็นเสมียนช่วยพิมพ์คึกและจดขลุ่ยอีก โดยให้เหตุผลว่าจะได้ช่วยเหลือเวลาที่นายเวสเตนการ์ดออกไปปฏิบัติราชการหัวเมือง ไม่สามารถจะปฏิบัติงานตามลำพัง และยังทำให้งานราชการชาลงด้วย ยิ่งกว่านั้นการให้เวสเตนการ์ดทำหน้าที่เสมียนอยู่เช่นนี้ ก็ย่อมจะไม่สมกับความรู้ความสามารถที่ไทยจ้างมาอย่างสูงด้วย ถ้ามีผู้ชายใหม่ เวสเตนการ์ดจะได้มีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นประโยชน์แก่ไทยมากขึ้น² ซึ่งในข้อนี้ไทยก็จำเป็นต้องตกลง

หน้าที่โดยทั่ว ๆ ไปของสโตรเบลคล้ายคลึงกับของเจ้าพระยาอภัยราชา เพราะเป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน เช่น การทำสนธิสัญญาไมตรีกับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับอังกฤษและฝรั่งเศส ส่วนกิจการภายใน การพัฒนาบ้านเมืองแขนงต่าง ๆ ยังคงไม่เรียบร้อย ต้องปรับปรุงอีกมาก แม้จะมีผู้เชี่ยวชาญที่ปรึกษาต่าง ๆ คอยให้คำปรึกษาอยู่ ก็ยังต้องอาศัยที่ปรึกษาราชการทั่วไปคอยประสานงาน และควบคุมวางแผนแนะนำให้เป็นแบบแผนที่ดีขึ้นอยู่ สันนิษฐานว่าสโตรเบลคงปฏิบัติราชการที่เป็นประโยชน์ได้ผลดีด้วยไว้หลายประการ จึงปรากฏว่าสโตรเบลเป็นที่โปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มาก

¹ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แฟ้มที่ ค. 2/2, หน้า 221.

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, แฟ้มเดิมที่ 5 ตอน 2.

มีฉะนั้นคงจะไม่ทรงคล้อยตามคำแนะนำที่ไทยยื่นเสนอ เช่น รัฐมลาญูให้แก่อังกฤษ

ผลงานที่พอจะรวบรวมหาได้คือ แนะนำให้ยกเลิกเรื่องอัตรากาฐีกับต่างประเทศที่ไทยจะเก็บได้เพียง 3 เปอร์เซ็นต์ สร้างกฎหมายนานน้าไทย ร่างกฎบัตรบางประการกับอิตาลี เคนมาร์ก เยอรมัน ฯลฯ¹ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการให้คำแนะนำแก่ไทยเกี่ยวกับการที่รัฐบาลจีนชักชวนให้ไทยเข้าร่วมเป็นพันธมิตรพร้อมกับจีนและญี่ปุ่น² งานชิ้นสำคัญของสโตรเบลก็คือการทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสปี พ.ศ. 2447 พ.ศ. 2450 สนธิสัญญากับอังกฤษปี พ.ศ. 2452 จากสนธิสัญญาทั้ง 3 ฉบับนี้จะทำให้แลเห็นความสำคัญอย่างยิ่งของสโตรเบล ที่มีอิทธิพลสามารถชักจูงแนะนำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะรัฐบาลของไทยยอมทำสนธิสัญญาเช่นนั้นได้

สโตรเบลได้จัดแบ่งการดำเนินงานออกไว้เป็นส่วน ๆ ดังปรากฏในจดหมายที่มีติดต่อกับนายอีเลียต อธิการบดีมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (President Eliot of Harvard) โดยแบ่งออกเป็น 3 ประการ

ประการแรก คำนความสัมพันธ์กับต่างประเทศ โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส จัดเป็นหน้าที่โดยตรงของสโตรเบล โดยปฏิบัติตามแผนการณ์ให้มีความสัมพันธ์อันดีกับตัวแทนต่างประเทศในไทย คือพวกราชทูตและกงสุลต่าง ๆ มีการปรึกษาแก้ไขปัญหาค้าง ๆ อย่างไม่เป็นทางการกันอยู่เสมอ เพื่อจะได้เป็นช่องทางในการดำเนินการแก้ไขสืบต่อไป งานด้านต่างประเทศนับว่าเป็นงานที่ต่องเอาใจใส่อย่างมาก สโตรเบลยังต้องจัดแบ่งเวลาปฏิบัติงานให้เท่า ๆ กัน โดยตอนเช้าจะปฏิบัติราชการต่าง ๆ ที่บ้านพัก และตอนบ่ายจะมาทำงานที่กระทรวงต่างประเทศเสมอทุกวัน

¹ Kenneth T. Young, "The Special Role of American Advisers in Thailand 1902-1979", Asia Magazine, No XIV, 4.

² กองจดหมายเหตุ กรมเลขาธิการ, เอกสารรัชกาลที่ 5, แผ่นที่ ต. 6/2. "เรื่องจีนขอทำสัญญาทางพระราชไมตรี"

ประการที่สอง คำนินติบัญญัติ การสร้างประมวลกฎหมาย เป็นงานที่ต้องปรับปรุง อยากรับความ ไม่เฉพาะแต่กฎหมายทั่ว ๆ ไปเท่านั้น แต่ควรจะทำคู่กันไปกับการปรับปรุง ภายใน เช่น รักษาความมั่นคงของพระราชบัญญัติบางข้อใหม่ปฏิบัติโดยผล แต่งานค่านินติบัญญัติ ไทยจางที่ปรึกษาประจำกระทรวงอยู่แล้วและมีชาวต่างประเทศมารับราชการหลายคนรวม ทั้งคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายซึ่งจำเป็นต้องจางมาในระยะหลัง พ.ศ. 2450 ด้วย

ประการที่สาม ด้านความคิด ให้คำแนะนำแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า- เจ้าอยู่หัวเป็นการเฉพาะอย่างและในนโยบายการเมืองทั่ว ๆ ไปด้วย เช่นแนะนำให้ กเงินจากต่างประเทศมาสร้างทางรถไฟ และยังให้คำปรึกษาหาทางแก้ไขแก่เสนาบดีใน เรื่องปัญหาของกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งบางอย่างก็เป็นปัญหาที่มีมานานก่อนที่สโรเบลจะมา รับราชการเสียอีก ทำให้กองทำงานหนักและใช้เวลานานกว่าจะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ใดหมก แต่ปัญหาบางอย่างก็ยังคงค้างไปถึงที่ปรึกษาคนต่อไป เพราะสโรเบลถึงอสัญกรรมไป เสียก่อน¹ พ.ศ. 2451

สนธิสัญญาที่ไทยทำกับฝรั่งเศสปี พ.ศ. 2447

ผลงานที่นับว่าเด่นของสโรเบลคือการทำสนธิสัญญากับต่างประเทศโดยเฉพาะ กับอังกฤษและฝรั่งเศส เนื่องจากมหาอำนาจทั้ง 2 มีอาณาบริเวณอยู่โดยรอบพรมแดนไทย และแสดงท่าทีคุกคามเป็นอันตรายต่อเอกราชของไทย กล่าวคือพยายามรุกรานเข้ามาใน พระราชอาณาเขตอยู่เรื่อย ๆ ประกอบกับการที่ประเทศเหล่านี้ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณา- เขต ทำให้คนในบังคับซึ่งเป็นชาวเอเชียมีจำนวนมากในไทย ได้รับสิทธิดังกล่าวด้วย คือ สามารถจะพำนักค้าขายและใช้ทรัพย์สินในไทย มีความเป็นอยู่เช่นเดียวกับคนไทย แต่ไม่ ต้องเสียภาษีอากร ไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร และยังได้รับสิทธิทางการศาล คือไม่ต้องขึ้นศาล- ไทยด้วย นอกจากนี้ถึงที่สุดของประเทศต่าง ๆ ยังพยายามป้องกันผลประโยชน์ของคนใน

¹ หมายเหตุสโรเบล ถึง นายอเล็กซ์, 23 พฤศจิกายน ค.ศ. 1904 (พ.ศ. 2447), จากบทความเรื่อง "บทบาทของที่ปรึกษาชาวอเมริกัน" ของนายเคนเนธ ที. ยัง, เอเชียแมกกาซีน เล่ม 14.

บังคับของศกโดยไม่ว่าจะยุติธรรมหรือไม่เพียงใด ไทยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ทาง
 คานอำนาจศกก็ไม่ดีสิทธิจะควบคุมบุคคลเหล่านี้ไว้ ทำให้เสียระเบียบในการปกครอง

สนธิสัญญาปี พ.ศ. 2447 และ พ.ศ. 2450 นี้ เป็นการแก้ไขปรับปรุงสนธิสัญญา
 ฉบับปี 2436 ฉบับสมบูรณ์ที่สุดสืบเนื่องมาจากวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. 112 ที่ฝรั่งเศสใช้
 นโยบายเรือปืนข่มขู่ให้ไทยยอมยกฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส ต้องเสียค่าปรับจำนวน
 มาก และยังบังคับให้ยกดินแดนเขต 25 กิโลเมตรริมฝั่งแม่น้ำโขงและบริเวณเมืองหลวง-
 พระบาง เสียพระราชกรั ศรีโสภณ ให้เป็นเขตปลอดทหาร นอกจากนี้ยังยึดจันทบุรีไว้เป็น
 ประกันอีกด้วย¹ ไทยพยายามจะให้มีการเจรจาแก้ไขข้อตกลงบางประการเรื่อยมาตลอด
 สมัยที่เจ้าพระยาอภัยราชาดำรงตำแหน่งอยู่ ไทยต้องยอมยกดินแดนจำนวนมากให้ฝรั่งเศส
 เพื่อแลกกับอิสรภาพของเมืองจันทบุรีและอำนาจทางการศก มีการตกลงเซ็นสัญญาระ-
 หวางไทยและฝรั่งเศสก่อนหน้านั้นหลายครั้ง เช่นเมื่อ พ.ศ. 2445 แต่รัฐสภาฝรั่งเศสไม่
 ยอมให้สัตยาบันจนกว่าไทยจะยอมตกลงตามขอเรียกร้องบางประการของฝรั่งเศสอีก มีการ
 เจรจากันอีกหลายครั้ง จนถึง พ.ศ. 2447 รัฐบาลของทั้ง 2 ฝ่าย จัดให้มีการเจรจากัน
 ที่ปารีสขึ้นอีกครั้งหนึ่งเพื่อพิจารณาปรับปรุงอนุสัญญาปี พ.ศ. 2445 ให้เหมาะสมขึ้น การ
 เจรจากราวนี้พระยาสุริยา เป็นตัวแทนที่มีอำนาจเต็มในการเจรจาและได้ขอตัวโสทรเบล
 ซึ่งอยู่ระหว่างการเดินทางเขามารับราชการที่กรุงเทพฯ ให้ช่วยเหลือในยุโรปก่อน เป็น
 เวลาประมาณ 3 เดือน²

¹ กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือชุดประมวล
 สนธิสัญญาเล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462, "เรื่องสนธิสัญญาและความตกลงของภาคีระหว่าง
 ประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ," พ.ศ. 2512, หน้า 111-5.

² กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5 แฟ้มที่ ต. 2/2,
 หน้า 221.

สนธิสัญญาปี พ.ศ. 2447

มีการลงนามเซ็นสัญญาเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2447 โดยนายเคลคาสเซ รัฐมนตรีต่างประเทศของฝรั่งเศส และพระยาสุรียานุวัตร เป็นผู้ลงนามแทนรัฐบาลของทั้ง 2 ฝ่าย มีใจความสำคัญแยกเป็น

1. เรื่องกินแดน ไทยยอมยกฝั่งขวาของหลวงพระบาง คือมโนไพรและป่าสักให้ และในขณะเดียวกันฝรั่งเศสก็จะคืนเมืองจันทบุรีที่ยึดไว้เป็นประกันตามอนุสัญญาปี พ.ศ. 2436 เป็นการตอบแทน ทั้ง 2 ฝ่ายจะจัดตั้งคณะกรรมการผสมปักปันเขตแดนตามเวลาที่กำหนด

2. เรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เกี่ยวกับการจดทะเบียนคนในบังคับฝรั่งเศส ที่เกิดเป็นกรณีพิพาทอยู่เสมอ ไทยยอมรับชาวเอเชียที่ไปจดทะเบียนโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากไทยเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสได้ แต่บุตรของคนเหล่านี้ต้องเป็นคนในบังคับไทย ส่วนข้อกำหนดที่ขัดคำสั่งการจดทะเบียนนั้นขึ้นอยู่กับกรณีที่คนเหล่านั้นมาจากดินแดนที่ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ก่อนหรือหลังการที่ฝรั่งเศสได้ดินแดนเหล่านั้น ถ้าเขามาก่อนต้องเป็นคนไทยรวมถึงบุตรหลาน แต่ถ้าเขามาหลังปี 1867 (พ.ศ. 2410) ก็ต้องเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสรวมทั้งบุตรแต่ไม่ครอบคลุมไปถึงหลาน คนในบังคับเหล่านี้เดิมขึ้นกับศาลกงสุล แต่ในสนธิสัญญานี้ฝรั่งเศสยอมลดสิทธิของตนผ่อนผันให้ไทยบ้าง คือถ้าเป็นคดีอาชญา ก็ยังขึ้นกับศาลการฝรั่งเศส คดีแพ่งในกรณีที่เจตย์เป็นคนไทยขึ้นศาลกงสุล แต่ถ้าคนไทยเป็นจำเลยก็ขึ้นศาลต่างประเทศ ทั้งที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และตามท้องถิ่นนั้น ๆ เช่นที่เชียงใหม่ เป็นต้น

3. เรื่องการปกครองบริเวณที่เป็นปัญหา คือเขต 25 กิโลเมตรของแม่น้ำโขง และเขมรส่วนใน คือเมืองพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ เป็นที่ตกลงกันว่าทหารไทยที่เข้าไปในบริเวณเขตลุ่มแม่น้ำโขงต้องอยู่ที่บังคับบัญชาของทหารไทยเท่านั้น ยกเว้นแต่กองตำรวจภูธร ซึ่งมีนายทหารชาวเคนมารวมบังคับบัญชาก่อนแล้ว ส่วนการปรับปรุงบริเวณนี้ เช่นการสร้างทางรถไฟ คลองหรือท่าเรือ ไทยต้องปรึกษากับรัฐบาลฝรั่งเศสเสียก่อน

ทั้ง 2 ฝ่ายสัญญาจะบำรุงการเดินเรือในลำน้ำโขง ฝรั่งเศสจะสร้างทางรถไฟคั่นคอรระหว่างหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ กับพบมเปญกับพระตะบองคาย สัญญานี้มีข้อกำหนดให้ปฏิบัติภายใน 4 เดือน¹

สนธิสัญญานี้มีข้อความคล้ายคลึงกับสนธิสัญญาปี 2445 ซึ่งเคยลงนามมาแล้วแต่ไม่มีใครรับสัตยาบัน ส่วนใหญ่เป็นผลงานของพระยาสุริยาที่พยายามต่อรองให้เป็นผลดีแก่ไทย ใ้มากที่สุด และสโรตเบลก็คอยช่วยเหลืออยู่จนสำเร็จ ที่จริงสโรตเบลเคยช่วยเหลือไทยในการเจรจาสนธิสัญญาปี 2445 คอยแต่เป็นในคานที่ไม่คอยสำคัญหรือมีบทบาทมากนัก เพราะเป็นการเรียกตัวไปเพื่อทดสอบบุคลิกความสามารถว่าสมควรจะวางใจหรือไม่เท่านั้น สโรตเบลเพียงแต่ช่วยตรวจตราขอบกพรองจากการใช้คำให้แจ่มชัดขึ้น ตรวจตราขอบกพรอง ใ้แสดงความเอาใจใส่ ความสามารถมาก ดังปรากฏในจดหมายพระยาสุริยา ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

“ข้าพระพุทธเจ้าตองกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ถ้าไปให้มีสโรตเบลคอยช่วยเหลืออยู่แล้ว กว่าจะทำหนังสือสัญญาตกลงกันไ้กับฝรั่งเศสคงจะช้ากว่าที่ไ้เป็นมาแล้วเป็นแน่ ในขอกฎหมายและการไหวพริบตรวจหนังสือสัญญาทุกข้อนั้น ข้าพระพุทธเจ้าไ้เอาใ้สโรตเบลชี้แจงทางไ้แลเสียใ้ห้อย่างคล่องแคล่ว จะพุดจาประการไ้ในการออกความเห็นก็มั่นคงเป็นหลักฐาน”²

พระยาสุริยาแลเห็นความสามารถของสโรตเบลจากราวทำสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2445 เมื่อถึงคราวทำสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2447 พระสุริยาจึงทูลขอตัวสโรตเบลพร้อมทั้งเวสเทนการ์ด

¹ กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือชุดประมวลกฎหมาย เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462, “สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ,” พ.ศ. 2512, หน้า 149-156.

² กองจดหมายเทศุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แฟ้มที่ ศ. 2/2, “จดหมายพระยาสุริยากราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5” 31 ตุลาคม พ.ศ. 2445.

ไวช่วยเหลืออีกครั้งหนึ่ง และสโรตรเบลได้แนะนำทางใดเสียต่าง ๆ รับผิดชอบร่วมกับ พระยาสุริยา แต่อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจก็ยังคงขึ้นอยู่กับรัฐบาลไทยทางกรุงเทพฯ หรือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

สโรตรเบลพยายามปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถแม้จะยังไม่รู้จักเมืองไทย ค่อนข้าง แต่พยายามพิจารณาถึงปัญหาที่ไทยต้องเผชิญอยู่ และชี้แจงต่อพระยาสุริยาถึงความจำเป็นที่ต้องแก้ไขโดยเร็ว เช่น สิทธิสภาพนอกอาณาเขต และชอย่งยากที่จะเกิดจากคนในบังคับ โดยแยกอธิบายอย่างชัดเจน ทั้งนี้ว่าสำคัญคือจดหมายกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ฉบับ 18 มีนาคม 2447 สโรตรเบลวิจยถึงผลได้และผลเสียของไทย ที่มีต่อสนธิสัญญาฉบับนี้อย่างละเอียด พร้อมทั้งอธิบายถึงความจำเป็นที่จะต้องรับผิดชอบแนะนำให้ไทยตกลงตามข้อเสนอของฝรั่งเศสโดยเร็ว คือ

1. เรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เกี่ยวกับความยุ่งยากเรื่องนี้ สโรตรเบลเห็นว่า รัฐบาลไทยและฝรั่งเศสควรพิจารณาถึงสถานการณ์ที่แท้จริงของตน จัดให้มีการอภิปรายปัญหาอย่างมีหลักการที่แน่นอน สโรตรเบลให้เหตุผลการที่สนับสนุนไทยให้ตกลงทำสนธิสัญญาเพื่อจะได้ขจัดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้หมดไป ทำให้ไทยได้อำนาจทางการศาลคืนมา จะไดยกเลิกอำนาจของศาลกงสุลฝรั่งเศสที่ให้ความคุ้มครองแก่คนในบังคับของตนเสียที่ จุดสำคัญจึงอยู่ที่การยกเลิกมิให้ชอยที่จำนวนคนจะมากหรือน้อยเพียงใด นับเป็นครั้งแรกที่ฝรั่งเศสยอมให้คนในบังคับไปขึ้นศาลพื้นเมืองและยังอาจเป็นตัวอย่างแก่บรรดาชาติมหาอำนาจอื่น ๆ ให้ปฏิบัติตามก็ได้โดยเฉพาะอังกฤษ¹

2. ปัญหาเขตแดน สโรตรเบลเห็นว่าไทยควรจะจัดการพรมแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเขตที่ติดต่อกับพรมแดนของฝรั่งเศสให้แน่นอน โดยจัดตั้งคณะกรรมการผสม เพราะถาปลอยให้คงสภาพเช่นนี้ต่อไป ฝรั่งเศสซึ่งเข้มแข็งกว่าไทยอาจรุกรานเข้ามา

¹กองบรรณสาร กระทรวงต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 2.10. เรื่องที่ 7, "จดหมายสโรตรเบลทูลกรบทหลวงทเวะวงษ์", 25 ธันวาคม พ.ศ. 2447.

อีกได้ เช่น เรื่องเมืองหลวงพระบาง ซึ่งตามสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2445 ไทยต้องยกฝั่งซ้ายของหลวงพระบางให้ฝรั่งเศสไป คงเหลือแต่ฝั่งขวา ต่อมาฝรั่งเศสแสดงความต้องการจะไต่ฝั่งขวาคืนไปอีก โดยอ้างสิทธิแทนเจ้าเมืองหลวงพระบางที่มีเหนือดินแดนนี้แต่เดิม และสโรตรเบลเสนอให้ยอมตามขอเรียกร้องดีกว่าจะขัดขึ้น¹

นอกจากนี้ยังไต่ทูลเกล้าฯ ถวายความคิดเห็นเกี่ยวกับเขตปลอดทหารในลุ่มน้ำโขงว่า การที่ฝรั่งเศสห้ามไทยไปยุ่งเกี่ยวปกครองใหม่แต่พลตระเวนชาวพื้นเมืองเพียงเล็กน้อย เพราะฝรั่งเศสต้องการจะปกครองเองโดยให้อำนาจงสูงสุดเป็นผู้ควบคุม ดินแดนแห่งนี้คงต้องตกเป็นของฝรั่งเศสถ้าไทยไม่รีบจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะต้องเสียทั้งดินแดนและผลประโยชน์ตอบแทน

3. เรื่องเมืองตราด ฝรั่งเศสสัญญาจะถอนทหารจากจันทบุรี แต่ภายหลังจากเซ็นสัญญาแล้วฝรั่งเศสกลับเรียกร้องให้กำหนดเส้นแบ่งเขตแดนใหม่โดยเรียกร้องให้รวมเอาเมืองคานชาย และบริเวณตั้งแต่ชายแดนหาเรือเมืองตราดผนวกเข้าไว้ในดินแดนของตนด้วย ฝรั่งเศสทราบข่าวไทยคงไม่ยอมตกลง ฉะนั้นแผนที่จะถอนทหารออกจากเมืองจันทบุรีทั้งหมด (ประมาณ 500 คน) แต่ยังคงเหลือเอาไว้อีก 25 คน สโรตรเบลเคยเจรจากับนายเคลคาสเซขณะที่ยังอยู่ในยุโรปถึงเรื่องนี้ และนายเคลคาสเซก็ยอมรับว่า การที่ยังเหลือทหารไว้มิได้ออกไปทั้งหมดก็เพราะต้องการยึดครองจันทบุรีต่อไปอีก สโรตรเบลแสดงความเห็นไว้ว่าการที่ฝรั่งเศสกระทำเช่นนี้จะก่อให้เกิดปัญหาต่อไปอีกเพราะแสดงว่าฝรั่งเศสยังมีสิทธิครอบครองบริเวณนั้นอยู่ตราบเท่าที่ยังมีธงฝรั่งเศสชักอยู่ ไมว่าจะมีทหารอยู่ประจำเท่าใดก็ตาม ไทยไม่สามารถจะเข้าไปปกครองได้ และยังวิจารณ์ต่อไปอีกว่าฝรั่งเศสทำก็เพื่อจะบีบบังคับไทยให้ยอมยกเมืองตราดให้ หากว่าไทยไม่ยอมกองทัพฝรั่งเศสก็คงจะกลับมาประจำในจันทบุรีอีก²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ทางออกที่ ส.โตร์เบลแนะนำแก้ไขคือพยายามให้มีการประนีประนอมในเรื่องเมือง
ตราดและกำลังทหาร 25 คนนี้ พร้อมกับนั้นไคทูลเสนอให้ทรงเลือกเอาระหว่างเขตแดน
เมืองตราดกับการไต่เมืองจันทบุรีขึ้นมา ไทยควรจะยอมเสียสละทำสัญญายกเมืองตราดให้
แก่ฝรั่งเศสไปเสีย เพราะการที่กินแดนส่วนใดส่วนหนึ่งถูกทหารของอีกประเทศหนึ่งยึดครอง
ไว้อยู่เป็นอันตรายใหญ่หลวง ควรจะแก้ไขโดยเร็วที่สุดไม่ว่าจะต้องเสียอะไรเป็นการแลกเปลี่ยนก็ตาม
จะเห็นได้ว่า ส.โตร์เบลมีไคแนะนำไปอย่างง่าย ๆ แต่คำนึงถึงเหตุและผล
ประกอบกันอยู่พร้อมทั้งให้เหตุผลว่า เมืองจันทบุรีย่อมสำคัญกว่าตราด สภาพของจันทบุรี
กำลังอยู่ในอันตรายความปลอดภัยไม่จัดการให้เด็ดขาด สถานการณ์อาจเลวร้ายลงถึงขั้นกลายเป็น
สงครามได้ และไทยยอมตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเสมอ ปัญหาอยู่ที่ว่าทำอย่างไรรัฐที่เข้ม
แข็งกว่าเช่นฝรั่งเศสจึงจะยอมปล่อยให้ไทยอยู่อย่างสงบเสียที และสำหรับไทย อันตราย
จากการไม่ยอมตกลงในสนธิสัญญานี้ย่อมมีมากกว่าผลประโยชน์ที่จะให้คงสภาพเดิม การใช้
นโยบายรักษาสถานะคงเดิมตามที่ไทยต้องการนั้นไม่ได้ผล เพราะฝรั่งเศสคงจะคัดค้าน
เต็มที่เนื่องจากตนกำลังเป็นฝ่ายไคเปรียบ

การพิจารณาปัญหาและข้อเสนอแนะของ ส.โตร์เบลโดยทั่ว ๆ ไปนั้นว่าตรงกับ
ความเห็นของรัฐบาลไทย บางอย่างรัฐบาลไทยเห็นชอบปฏิบัติตาม แต่ในเรื่องปัญหาเมืองตราด
นี้ พระยาสุริยาเห็นขัดแย้งกับ ส.โตร์เบล คือไม่ต้องการจะยกตราดให้กับฝรั่งเศส และไม่
เคยเสนอหรือตกลงยินยอมกับนายเคลคาสเซอว์แทนฝรั่งเศสเลย พระยาสุริยาเชื่อแน่ว่า
คงจะประวิงเวลาจนผันไปไคและฝรั่งเศสก็คงจะไม่ทำการหักห้ามใจอีก และถ้าฝรั่งเศสคิด
จะไม่ถอนออกจากจันทบุรีแน่ตามที่ไทยคาดหมายไว้แล้ว ฝรั่งเศสก็พลอยไคตราดควย
ไทยจึงไม่ควรเสนอให้ตราดไปก่อนเช่นนี้ ที่สุดทางกรุงเทพฯ ไคส่งคำสั่งตัดสินให้พระยา-
สุริยาปฏิบัติตามคำเสนอของ ส.โตร์เบล ฝรั่งเศสจึงไคถอนทหารออกจากจันทบุรีไปประจำ
ที่ตราด แสดงถึงอิทธิพลของ ส.โตร์เบลที่สามารถชักจูงรัฐบาลไทยให้คล้อยตามไคแม่จะฟัง
เขามารับราชการก็ตาม

นอกจากนี้ ส.โตร์เบลยังไคพิจารณาถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายใน
ประกอบกันไปด้วย เช่นเตือนให้ไทยระวังถึงมติมหาชนในฝรั่งเศสที่อาจจะคล้อยตาม

ความเห็นของพวกนิยฆานานิกมได้ กระทรวงอาณานิคมของฝรั่งเศส เป็นผู้ที่มีอำนาจมาก ในรัฐสภา บิบบังคับรัฐบาลฝรั่งเศสในการดำเนินนโยบายเอาเปรียบไทย สนธิสัญญาที่เล็ก ล้มไปนั้นก็เกิดจากความบีบบังคับนี้เอง มิใช่ความผิดของนายเคลคาสเซ ไทยควรจะได้รับ ตกลงในขณะที่นายเคลคาสเซยังดำรงตำแหน่งอยู่ เพราะสถานการณ์การเมืองในฝรั่งเศส เปลี่ยนแปลงเสมอ ถ้าไม่ใช่รัฐบาลคณะนี้แล้วไทยคงจะพลาดโอกาสตกลงกับฝรั่งเศสแน่นอน¹ จะหวังพึ่งอังกฤษก็คงไม่สำเร็จ เนื่องจากอังกฤษและฝรั่งเศสกำลังฟื้นฟูสัมพันธไมตรีโดยที่ ประมุขทั้ง 2 ฝ่ายต่างไปเยี่ยมเยือนซึ่งกันและกัน ท่าทีของอังกฤษประนีประนอมกับฝรั่งเศส มากขึ้น และยังเกลี้ยกล่อมให้ไทยยอมตามขอเสนอของฝรั่งเศสเสียอีก ไทยยังไม่สามารถจะหยิ่งได้²

สโรตร เบลเอาใจใส่ต่อหน้าที่ของตน ปฏิบัติราชการเพื่อประโยชน์ของประเทศ อย่างไม่ยอมทอดอ้อย ภายหลังจากการเซ็นสัญญา 2447 แล้ว สโรตร เบลพร้อมทั้งเวสเทน-การด์จึงได้เดินทางเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อจะได้อธิบายรายละเอียดของสนธิสัญญาถวาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จะใดทรงวินิจฉัยใ้ถูกต้อง สโรตร เบลเสนอแนะให้ ไทยทำตามตัวอย่างที่เคยใช้โดยลันกรณีก่อน ๆ เช่นการตกลงเรื่องเขตแดนเมืองกุสาวดี กับอังกฤษ นอกจากนี้ได้ส่งเวสเทนการด์ไปศึกษากับสถานการณ์ที่แท้จริงในท้องถิ่นที่เกิด ปัญหาประกอบการพิจารณาตัดสินด้วย ส่วนการกำหนดเขตแดนนั้นควรกำหนดตามเส้น ทางธรรมชาติและในการเจรจาไม่ควรกำหนดลงไปให้แน่ชัดทีเดียวเพื่อจะหลีกเลี่ยงมิให้

¹กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเพิ่มเติมที่ 2.6.1 แผนก สนธิสัญญา เรื่อง สัญญาสยาม-ฝรั่งเศส, "สโรตร เบลทูลกรมหลวงเทเวศร์", 30 เมษายน พ.ศ. 2441.

²กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารเพิ่มเติมที่ 2.6 เรื่องที่ 1, "สโรตร เบลทูลกรมหลวงเทเวศร์", 19 มีนาคม พ.ศ. 2447.

ฝรั่งเศสก็ยิ่งที่จะตรวจดูเขตแดนก่อนที่ฝรั่งเศสสัญญาจะออกจากจีนทวีป¹ และควรพยายามให้ฝรั่งเศสยอมให้สัตยาบันแกสนธิสัญญานี้ด้วย หลังจากนั้นก็ควรจะปรับปรุงสัมพันธไมตรีให้ดีขึ้นทั้ง 2 ฝ่าย สโมสรเบลไมเพียงแต่จะให้คำแนะนำเท่านั้น แต่ถาเห็นการใดไม่ควรก็ห้ามปราม เช่นเรื่องที่ไทยเรียกร้องจะให้ฝรั่งเศสยอมรับว่าราษฎรชาวเมืองตราดและประจันตคีรี ที่เข้ามาในเขตไทยหลังวันรับมอบดินแดนเป็นคณในบังคับไทยและฝรั่งเศสไม่ยอม สโมสรเบลก็ชี้แจงว่า ที่ฝรั่งเศสชี้แจง² นั้นถูกต้องตามกฎหมายแล้ว นอกจากนี้ สโมสรเบลแนะนำให้ไทยยอมรับการที่ฝรั่งเศสจะสร้างทางรถไฟ ดังกล่าวไว้ในสนธิสัญญาข้างต้นนั้น เพราะเป็นงานสาธารณูปโภคไทยไม่ควรจะขัดขวาง ในเรื่องการสร้างทางรถไฟนี้ในระยะแรกฝรั่งเศสขอสร้างทางรถไฟจากลาวขามแม่น้ำโขงเข้ามาในพระราชอาณาเขตไทยในบริเวณภาคอีสาน โดยอ้างว่าทางสะดวกและเป็นการทุนเวลาค่าใช้จ่ายมากกว่าจะสร้างตามเขตลาวทั้งหมด ซึ่งที่จริงนั้นเป็นเพราะต้องการเผยแพร่อิทธิพลครอบงำบริเวณนี้มากกว่า ไทยจึงไม่อาจจะยอมได้เพราะจะกลายเป็นสาเหตุให้ฝรั่งเศสลุกล้ำเข้ามาในดินแดนไทยก็ได้

อย่างไรก็ตาม แม้สโมสรเบลจะปฏิบัติงานได้ผลดีแต่ยังมีปัญหาที่ยากอยู่บ้าง กล่าวคือ ในบางกรณีสโมสรเบลเสนอแนะความเห็นต่อผู้แทนต่างประเทศโดยยังไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลไทยเสียก่อน ซึ่งในการนี้อาจเกิดการผิดพลาดเสียหายแก่ประเทศได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ใดทรงคิดเตียนไปยังกรมหลวงเทเวระวงษ์และให้หาทางแก้ไขสักเดี๋ยวนั้น ดังปรากฏในลายพระราชหัตถเลขาว่า

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 2. 11 เรื่องที่ 1, สโมสรเบลทูलगกรมหลวงเทเวระวงษ์, 4 มิถุนายน พ.ศ. 2447.

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 2. 11 เรื่องที่ 3, "กรมหลวงเทเวระวงษ์ ทูลกรมขุนสมมติ"; 22 ธันวาคม พ.ศ. 2448.

"... เชน เรื่อง เมืองแกนวาครั้งนี้เป็นตัวอย่าง ถ้ามีสเตอร์โทรเบลออก
 ความเห็นแก่บุญแผ่นดินต่างประเทศงาย ๆ กอนบอกกันให้รู้ ขางฝ่ายเขาก็ถือ
 ว่าควรเชื่อถือได้ ถ้าหากว่าไปถูกเรื่องซึ่งฝ่ายเราจะยอมลงไปไม่ได้ ไทยจะแก
 ไขออกตัวไม่ยอมเห็นด้วยคงจะเป็นความลำบากอย่างใหญ่ ซึ่งเมืองอื่นเขาทำได้
 แต่เมืองเราทำคงจะมีผลร้ายไม่เหมือนเมืองอื่น ทั้งจะทองเสียมีสเตอร์โทรเบล
 อีกทางหนึ่งด้วย ฉันทเห็นว่า การเช่นนี้ไม่ควรจะมีอีก..."¹

แต่กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการได้ทรงกราบบังคมทูลชี้แจงว่า การที่สเตอร์โทรเบลปฏิบัติเช่นนี้
 ทำไปตามแบบความคิดเห็นของชาวฝรั่งที่รู้สึกว่าคุณมีความรับผิดชอบต่องานทุก ๆ อย่าง
 ต้องพยายามหาทางให้สำเร็จจนสุดความสามารถ ไม่ได้ถือปฏิบัติตามเฉพาะคำสั่งผู้ใหญ่
 หรือเจ้านายเหมือนเมืองไทย²

สนธิสัญญาปี 2447 นับเป็นสนธิสัญญาระดับแรกที่ไทยสามารถตกลงกับฝรั่งเศสได้
 นับแต่สนธิสัญญาปี 2436 เป็นต้นมา ส่วนใหญ่เป็นผลงานของกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ
 พระยาสุรียานุวัตร และสเตอร์โทรเบล ไทยได้รับประโยชน์พอสมควรแม้จะมีข้อเสียอยู่บ้าง
 แต่ปรากฏว่าไม่เป็นที่พอใจของไทยเท่าใดนัก และแม้สเตอร์โทรเบลเองก็รู้สึกเสียใจที่รับทำ
 สนธิสัญญานี้ ทำให้ไทยต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบฝรั่งเศส ทั้งนี้เพราะสเตอร์โทรเบลมีเวลา
 น้อยไม่ทันได้มีโอกาสศึกษาถึงสถานการณ์และสภาพของเมืองไทยดีพอ จะหวังพึ่งพระยา
 สุรียาก็ไม่ได้เพราะออกไปจากไทยนานแล้วเช่นกัน แม้ในการทำหน้าที่ที่ต้องอาศัยความ
 ช่วยเหลือจากพระยาศรีสหเทพ สเตอร์โทรเบลเห็นว่าถ้าตนเข้าใจและรู้จักเมืองไทยดีเหมือน

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารพิมพ์ที่ 2.11 เรื่องที่ 4,
 แผนกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส, "พระราชหัตถเลขาพระราชทานกรมเทวะ-
 วงษ์," 11 มิถุนายน พ.ศ. 2447.

² พิมพ์เดียวกัน, "ลายพระหัตถ์กรมเทวะวงษ์ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5", 13
 มิถุนายน พ.ศ. 2447.

เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ แล้ว ก็คงจะคิดเอาเมืองตราดไว้ไม่ยอมมอบให้ฝรั่งเศส คงปรากฏในจดหมายทูตถวายกรมหลวงเทวะวงษ์ว่า "ถ้าหากเวลานี้เวลาที่สถานการณ์จะเป็นอยู่อย่างขณะนี้แล้ว ฉันทงจะสนับสนุนให้ยกดินแดนอื่นที่ไม่ใช่เมืองตราด"¹ แสดงว่าสโลตรเบลเองก็รู้สึกว่ายไทยเสียเปรียบอยู่ และความเห็นของพระยาสุรริยาเกี่ยวกับเมืองตราดก็อาจจะถูกต้อง แต่ไทยอยู่ในภาวะจำยอมที่ต้องทำตามข้อเสนอของฝรั่งเศสอยู่แล้ว ไม่วาสโลตรเบลจะแนะนำเช่นนี้หรือไม่ก็ตาม การหวังเห็นยวไหลาซาออกไปอีกมีแต่จะทำให้ไทยต้องเสียเปรียบยิ่งขึ้น ทั้งนี้ว่าเป็นการดีที่ไทยตกลงทำตามข้อเสนอของสโลตรเบล

สนธิสัญญาปี พ.ศ. 2450

อย่างไรก็ดี สนธิสัญญา พ.ศ. 2447 ยังคงมีให้เป็นที่ปัญหาค้างคางอีกทั้งทางฝ่ายไทยและฝรั่งเศส กล่าวคือปัญหาเรื่องเมืองตราด ตามสนธิสัญญาปี 2447 ฝรั่งเศสสัญญาจะถอนทหารออกจากจันทบุรีและออกไปจากพระราชอาณาเขตทั้งหมด แต่ฝรั่งเศสกลับคำพูดถอนทหารไปตั้งไว้ที่ตราดและผนวกดินแดนนั้นเข้าเป็นของตนควย ทำให้รู้สึกเจ็บช้ำมาก เพราะตราดเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรไทยที่แท้จริง มีไซ่เป็นดินแดนประเทศราชเหมือนลาวหรือเขมร ซึ่งถึงแม้จะเสียไปบ้างก็ยังไม่เสียใจเท่ากับเสียดินแดนของตนเอง นอกจากนี้ยังมีปัญหาในบริเวณเขตปลอดทหารและเขมรส่วนใน ซึ่งไทยไม่สามารถควบคุมได้อย่างเต็มที่ตามข้อกำหนดในสนธิสัญญาปี 2436 เป็นโอกาสให้ฝรั่งเศสถือโอกาสเผยแพร่อิทธิพลเข้าไปโคสะควคังปรากฏว่ามีคดีเกี่ยวกับการที่ข้าราชการตลอดจนพ่อค้าฝรั่งเศส

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารแฟ้มที่ 2.10 เรื่องที่ 7 แผนกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส จดหมายสโลตรเบลทูตกรมหลวงเทวะวงษ์, 25 ธันวาคม พ.ศ. 2447.

"If therefore, I had known the time the condition which exist. I should have urged the cession of some other territory rather than the province of Krat".

รุกรานเข้ามาแสดงอำนาจในบริเวณนี้อยู่เสมอ ข้าราชการไทยต้องพยายามหลีกเลี่ยงเพื่อมิให้เกิดกรณีพิพาทที่อาจลุกลามใหญ่โต เหมือนกรณีที่พระยอดเมืองขวางเมื่อ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ส่วนเรื่องสิทธิทางการศาลไทยได้กลับมาเพียงส่วนน้อยเท่านั้น คนในบังคับฝรั่งเศสทั้งชาวเอเชียและยุโรปยังไม่ได้ออมาขึ้นศาลไทยเลย ยิ่งกว่านั้นฝรั่งเศสยังเรียกร้องจะจัดทะเบียนคนลาวและเขมรที่อพยพเข้ามาหรือถูกกวาดต้อนเข้ามาตอนต้นสมัยรัตนโกสินทร์ คือสมัยรัชกาลที่ 1-3 ให้เป็นคนในบังคับฝรั่งเศสด้วย นอกจากนี้ ฝรั่งเศสยังแสดงความประสงค์ที่จะครอบครองเขมรส่วนใน คือพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ อยู่ตลอดมา¹

เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็มีความประสงค์จะแก้ไขข้อบกพร่องเพิ่มเติมขึ้นจากที่ใดตกลงกันไว้แล้ว จึงได้เปิดการเจรจาขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2450 ในการนี้ สโมสรเบล เป็นจักรกอดสำคัญในการดำเนินงานซึ่งมีขึ้นในกรุงเทพฯ ได้ปรึกษากับราชทูตฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ อย่างใกล้ชิด แล้วจึงนำขอมูลไปปรึกษากับกรมหลวงเทเวศร์วงษ์ หาดหนทางแก้ไขพร้อมทั้งคำแนะนำต่าง ๆ เพื่อจะได้นำขึ้นกราบบังคมทูลขอพระบรมราชวินิจฉัยอีกทีหนึ่ง ซึ่งโดยมากก็ทรงเห็นชอบด้วยเสมอ สโมสรเบลปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถตามลำพังมากกว่าเมื่อคราวสนธิสัญญา พ.ศ. 2447 ให้คำแนะนำและวางเงื่อนไขในการเจรจาตลอดจนเป็นผู้ร่างสนธิสัญญานับนี้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ว่าสำคัญคือการเสนอให้ไทยยกดินแดน 3 จังหวัดในเขมรส่วนใน คือ พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ให้ฝรั่งเศสไปเสีย การที่กล้าแนะนำเช่นนี้ก็เนื่องจากได้ศึกษาสถานการณ์ในบริเวณนี้อย่างละเอียด และเห็นความยุ่งยากของเมืองทั้ง 3 และเห็นว่าไทยคงจะไม่สามารถปกครองดินแดนเหล่านี้ไว้ได้แน่นอน จึงสมควรจะยกให้แก่ฝรั่งเศสไปเสียก่อนเพื่อแลกกับผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับไทยโดยตรงเป็นการตอบแทน และฝรั่งเศสก็ต้องการดินแดนเหล่านี้ไว้มากสังเกตได้จากกรณีที่

¹ กองบรรณสาร กระทรวงต่างประเทศ, เอกสารเพิ่มเติมที่ 2. 14, "เรื่องสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส," พ.ศ. 2447.

ฝรั่งเศสเป็นฝ่ายริเริ่มให้มีการเจรจาโดยติดต่อผ่านทางสโตรเบลก่อน ถ้าไทยไม่ยอมให้ฝรั่งเศสก็คงหาทางยึดไปได้ ไทยก็จะเสียทั้งดินแดนและผลประโยชน์ที่ควรจะได้ อันประกอบด้วยการปรับปรุงระบบการศาลที่มีอคติในบังคับชาวเอเชีย ตลอดจนการไต่เมืองตราดคืนมาด้วย¹

สนธิสัญญาปี 2450 ลงนามเมื่อ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2450 ที่กรุงเทพฯ ระหว่างกรมหลวงเทเวศร์วัชรโรปกการ ผู้แทนไทย และนายเคอปรังซีและเมอสิเออร์ วี กอลแลง ผู้แทนฝรั่งเศส มีใจความสำคัญพอจะแยกเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ คือ

"ไทยยอมยกสิทธิเหนือดินแดนเมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศส เพื่อเป็นการตอบแทนฝรั่งเศสจะคืนเมืองคานชาย ทราย และเกาะต่าง ๆ ที่อยู่ใต้แหลมสิงลงไปถึงเกาะกุดให้แก่ไทย ทั้ง 2 ฝ่ายจะร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการผสมมาปักปันเขตแดนใหม่ภายใน 4 เดือน หลังจากวันเซ็นสัญญาแล้ว"

เรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ฝรั่งเศสยอมผ่อนผันให้ไทยคือ ยอมให้คนในบังคับของตนที่เป็นชาวเอเชียที่จดทะเบียนหลังวันเซ็นสัญญาต้องขึ้นศาลไทย ส่วนคนที่จดทะเบียนไว้ก่อนนั้นก็ให้ออมาขึ้นศาลต่างประเทศที่มีอยู่ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองสำคัญ ๆ แต่ต้องมีที่ปรึกษาต่างประเทศร่วมพิจารณาคดีด้วย และหลังจากที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์และลักษณะอาญาแล้ว จึงจะยอมให้มาขึ้นศาลไทยทั้งหมด เพื่อเป็นการตอบแทนคนในบังคับฝรั่งเศสที่เป็นชาวเอเชียจะได้รับสิทธิมีกรรมสิทธิในที่ดิน จะอยู่บ้านหรือท่องเที่ยวไปทั่วพระราชอาณาเขตโดยไม่ต้องขอขออนุญาตหรือแจ้งตอกงสุล แคมีหน้าที่

¹ Foreign Office Paper, London (Hereafter cited as F.O.), 422/61, "memorandum by Wister, March 23, 1907."

ต้องเสียภาษีอากร และถูกเกณฑ์ใช้ตามธรรมเนียมด้วย เพียงแต่ไม่คงถูกเกณฑ์ทหาร เท่านั้น¹

สนธิสัญญาฉบับ 2450 นับเป็นการแก้ไขปรับปรุงสนธิสัญญาปี 2436 ฉบับสมบูรณ์ เป็นการยุติการทำสนธิสัญญาระยะยาวระหว่างไทยและฝรั่งเศส ตั้งแต่ พ.ศ. 2436-2450 เป็นเวลาดัง 14 ปี เป็นที่น่าสังเกตว่าสนธิสัญญาฉบับนี้ทำในระยะเวลาสั้น ๆ เพียงระยะเดือนเดียว ซึ่งอาจเพราะต้องการทำให้เสร็จก่อนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าจะเสด็จประพาสยุโรปก็ได้ การเจรจาทั้งในกรุงเทพฯ และที่ปารีส รัฐบาลฝรั่งเศสเปลี่ยนไปหลายชุด รัฐมนตรีต่างประเทศฝรั่งเศสที่เกี่ยวข้องของไทยมากที่สุดคือ นายเคลคาซเซ และนายฮาโนโต ส่วนทางไทยนอกจากกรมหลวงเทเวศร์วรวงศ์วิโรปการและพระยาสุรียานุวัตร พระยาศรีสหเทพแล้ว กำลังสำคัญที่ควรกล่าวถึงคือที่ปรึกษาราชการทั่วไป เจ้าพระยาอภัยราชา นายสีโตรเบล และนายเวสเทนการด์ สีโตรเบลมีส่วนช่วยเหลือมากที่สุดโดยเฉพาะสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2450 แต่ไม่สามารถจะกล่าวได้มากเนื่องจากไม่สามารถจะหาเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยตรงจากกระทรวงการต่างประเทศได้ แต่ก็อาจสันนิษฐานได้ว่าคงจะปฏิบัติแบบเดียวกับในคราวทำสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2447 ถึงแม้ไทยจะต้องเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสมากแต่ก็สามารถช่วยให้ไทยสามารถรักษาเอกราชรอดมาได้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462, "เรื่องสนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ," พ.ศ. 2512, หน้า 165-

การทำสนธิสัญญากับอังกฤษ พ.ศ. 2452

หลังจากไทยทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส พ.ศ. 2450 แล้ว ญูฑาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับฝรั่งเศสจึงยุติลง ฝรั่งเศสได้ครอบครองบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตามที่ต้องการคือ ได้เขมรทั้งส่วนนอกส่วนใน และลาวทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงเป็นอาณานิคม ฝรั่งเศสรวมการปกครองดินแดนดังกล่าวเข้ากับเวียดนามเรียกว่า "อินโดจีนของฝรั่งเศส" มีศูนย์กลางการปกครองที่ไซงอน สนธิสัญญากับฝรั่งเศสฉบับนี้ช่วยให้ไทยได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศสที่เป็นชาวเอเชียกันมาอย่างสันติโดยไม่ต้องมีการใช้กำลัง แต่ไทยต้องเสียดินแดนบางส่วนให้เป็นการแลกเปลี่ยน ซึ่งทำให้ชาวไทยรู้สึกขมขื่นอยู่บ้าง แต่ก็สามารถยุติความยุ่งยากทางด้านฝรั่งเศสลงได้ ญูฑาไทยที่ยังคุกรุ่นและทวีความรุนแรงขึ้นคือ ญูฑารัฐมลายูของไทยคือ รัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส

ญูฑารัฐมลายู

ญูฑานี้เกิดจากการที่อังกฤษเข้ามาบีบบทบาทยึดครองรัฐต่าง ๆ ในแหลมมลายูในระยะแรกอังกฤษเริ่มเข้าป็นิ่งจากเจ้าผู้ครองรัฐไทรบุรี พ.ศ. 2329 เช่น สิงคโปร์จากสุลต่านแห่งยะโฮร์ พ.ศ. 2362 และเข้าดินแดนที่ตรงข้ามกับป็นิ่งคือ โปรวินซ์ เวลเดสเลย์ อังกฤษรวมการปกครองดินแดนเหล่านี้พร้อมด้วยเมืองมะละกา เข้าเป็นสเตรท สเตตเคิลเมนต์ระหว่างนั้นอังกฤษยังมีคดีนโยบายไม่แทรกแซง พ.ศ. 2329 - พ.ศ. 2417 แต่ถึงกระนั้นอังกฤษยังคงค่อย ๆ แผ่ขยายอำนาจเข้าไปในรัฐมลายูอื่น ๆ ที่เป็นอิสระอยู่ จากสนธิสัญญาโลว์และสนธิสัญญาเบอร์นี พ.ศ. 2369 อังกฤษรับประกันรัฐเประและเซลังงอร์จากการรุกรานของไทยและของรัฐใกล้เคียง นอกจากนี้ยังมีสิทธิเหนือรัฐยะโฮร์และปะหัง โดยควบคุมการติดต่อกับต่างประเทศ

ต่อมาอังกฤษต้องยุติการใช้นโยบายไม่แทรกแซง มีสาเหตุจากการเกรงวามหาอำนาจอื่นเช่นฝรั่งเศส เยอรมัน ฯลฯ จะเข้ามาแทรกแซงและเนื่องจากความวุ่นวายภายในคือ การทะเลาะวิวาทระหว่างรัฐต่าง ๆ การแบ่งราชสมบัติในแต่ละรัฐ และที่สำคัญคือการสู้รบของพวกอั้งยี่ ซึ่งเป็นกรรมกรเหมืองแร่ในเประทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ กรรมกรเหล่านี้บางคนเป็นคนในบังคับอังกฤษ จึงยุ่งยากมาถึงอังกฤษด้วย และทำให้การคาหยุด

ซังกอง นอกจากนี้ พ.ศ. 2414 ยังมีพวกสลัดักชาวจีนปล้นเรือของอังกฤษ ทำให้พวก
 สเตรท สเตลเกิดเบนทไม่พอใจอย่างยิ่ง จึงเริ่มนโยบายแทรกแซงมากขึ้น ยื่นมือเข้ามาจัด
 การเรื่องการค้าของพวกชาวจีนในรัฐเประ พ.ศ. 2416 ได้ทำความตกลงเรื่องชาวจีน
 และความตกลงบังกอร์ซึ่งเป็นการนำระบบเรสซิเดนต์มาใช้ในรัฐเประเป็นครั้งแรก เรสซิ-
 เดนต์มีหน้าที่ให้คำแนะนำแก่ผู้ตกงานในกิจการทุก ๆ ด้านยกเว้นแต่ทางศาสนาและประ-
 เเพณี พ.ศ. 2417 ผู้ลี้ภัยชาวฝรั่งเศสเห็นประโยชน์ของการมีเรสซิเดนต์ และเพื่อให้
 ช่วยปราบโจรสลัดด้วย จึงขอให้สเตรท สเตลเกิดเบนทส่งเรสซิเดนต์มาประจำด้วย พ.ศ.
 2425 - พ.ศ. 2429 อังกฤษรวบรวมรัฐเล็ก ๆ ในเนกรี เซมิตันเข้าด้วยกัน รวมสำ-
 เร็จใน พ.ศ. 2433 ส่วนในปะหัง อังกฤษเข้าไกลเกลี่ยกรณีพิพาท และตั้งเรสซิเดนต์ไป
 ประจำ พ.ศ. 2434 แต่ในยะโฮร์อังกฤษยังไม่ได้เข้าปกครองโดยตรงเพียงแต่มีตัวแทน
 กงสุลมาอยู่ประจำเท่านั้น ในด้านการปกครองแต่ละรัฐจัดตั้งสภาแห่งรัฐขึ้นบริหาร แต่
 อำนาจของเรสซิเดนต์มากขึ้นทุกทีเป็นที่ไม่พอใจของสุลต่านเจ้ารัฐ ที่สุดทางสเตรท สเต-
 ลเกิดเบนทจึงตั้งเรสซิเดนต์เบเนราล ขึ้นคุมอำนาจของเรสซิเดนต์ และคอยประสานการปฏิบัติ
 งานในแต่ละรัฐ มีข่าวหลวงใหญ่ที่สิงคโปร์ควบคุมอีกทีหนึ่ง พ.ศ. 2439 อังกฤษรวบรวมรัฐ
 เประ เซลลังอร์ เนกรีเซมิตัน และปะหัง รวมเป็นสหพันธรัฐมลายู เท่ากับเป็นรัฐใน
 อารักขาของอังกฤษ เพราะอังกฤษเข้าควบคุมทางด้านการค้า การต่างประเทศ และให้
 ความอารักขาป้องกันการรุกรานจากชาติอื่น อังกฤษตั้งสภาของสหพันธรัฐ (Federal
 Council) บริหารกิจการของสหพันธ มีข่าวหลวงใหญ่เป็นประธาน¹

¹สายจิตต์ เหมินทร์, การเสียดรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และ ฆลิส ของไทย
 ให้แก่อังกฤษ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2507), หน้า 187-208.

ถึงแม้อังกฤษจะแผ่อำนาจเข้าแทรกแซงและยึดครองรัฐมลายูต่าง ๆ แต่ก็ยังพยายามหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติกรแทรกแซงเข้ามาในรัฐมลายูของไทย ทั้ง ๆ ที่ข้าราชการอังกฤษที่เสเตรท เซตเติลเมนต์ทางตอนกลางและบนบริเวณนี้เขาเป็นของอังกฤษอยู่เสมอ แต่รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนไม่เห็นชอบด้วย เพราะไม่ต้องการเข้ามายุ่งเกี่ยว เพียงแต่ยอมรับความคิดที่ไม่ยอมให้ชาติมหาอำนาจอื่นใด เข้ามามีอำนาจในแหลมมลายู

อิทธิพลจากภายนอกที่แรงในอังกฤษจัดการเกี่ยวกับความปลอดภัยของตนในรัฐมลายู คือ ท้าที่ของฝรั่งเศสที่ต้องการเขามามีอิทธิพลบ้าง สืบเนื่องมาจากปัญหาการขุดคลองคอคอดกระในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้านโปเลียน III แห่งฝรั่งเศส ได้ส่งคนมาทาบพรมรัฐมลายูไทยเกี่ยวกับการขุดสัมปทานขุดคลองลัดเชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียและทะเลจีนใต้ผานไทยบริเวณอำเภอกระบุรีจังหวัดระนอง แต่ทางไทยไม่ยอมให้เพราะเกรงว่าฝรั่งเศสอาจเข้ามาบีบบ้างกับหัวเมืองนั้นเป็นอาณานิคมไปเสีย หรือมีเด่นั้นอังกฤษอาจถือโอกาสยึดหัวเมืองภาคใต้ไปเลยก็ได้ สมัยรัชกาลที่ 5 ฝรั่งเศสได้รื้อฟื้นเรื่องนี้อีก อังกฤษได้พยายามป้องกันไม่ให้ไทยให้สัมปทานชาติใดนอกจากอังกฤษ ไทยเกรงจะเกิดปัญหายุ่งยากจึงเพียงแต่อนุญาตให้ทำการสำรวจโคเท่านั้น¹

ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสต่างก็แสดงท่าทีไม่ไว้วางใจกันในการตีเรื่องไทย ต่างก็เกรงว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะรุกรานยึดดินแดนไทย เข้ามามีอำนาจจะทำให้การแผ่ขยายเขตอิทธิพลของตนได้ไม่เต็มที่ ฉะนั้น ความไม่ไว้วางใจกันระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสจึงเป็นผลร้ายต่อไทย เพราะทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็แสวงหาผลประโยชน์ของตนโดยไม่คำนึงถึงไทยที่เป็นเจ้าของดินแดน ต่อมาทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสทำความตกลงเรื่องเมืองไทย โดยเห็นว่าไทยควรจะเป็นรัฐกลางระหว่างประเทศทั้งสอง เป็นรัฐกันกระหนมีมหาอำนาจทั้งสองต้องมา

¹สายจิตต์ เหมินทร์, การเสียรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ปลิส ของไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2507), หน้า 212-7.

พรมแดนติดต่อกัน เกิดสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2439 ประกันเอกราชและรับรองความเป็นกลางของไทยในบริเวณลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี แมกลอง ทาจัน เจ้าพระยา และบางปะกง สัญญานี้ นอกจากจะรับประกันเอกราชของไทยแล้ว ยังเท่ากับเป็นการยอมรับเขตอิทธิพลของทั้งสองประเทศด้วย คือฝรั่งเศสทางตะวันออกและอังกฤษทางตะวันตกและใต้ เพราะไม่ได้รับประกันทั่วประเทศ บงเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำเหล่านี้เท่านั้น

อังกฤษรุกเข้ามาในดินแดนไทยมากขึ้น เช่น สนับสนุนให้รัฐมลายูอื่น ๆ เรียกร้องการปรับปรุงดินแดนกับไทย เช่น รัฐเประ ในที่สุดอังกฤษและไทยได้ตกลงทำสัญญาปรับปรุงแคว้นเขตแดนเมืองเประ-รามันท์ เมื่อ พ.ศ. 2442 ที่จริงปัญหาเรื่องการเรียกร้องเขตแดนมีมาแต่ พ.ศ. 2424 - พ.ศ. 2425 แล้ว โดยทางสเตรท สเตจเคิลเมนต์ เรียกร้องให้ไทยแสดงเขตแดนที่แน่นอนระหว่างชายแดนเประกับรัฐมลายูของไทยในปัตตานี อังกฤษอ้างว่าคนไทยเข้าไปรุกรานอาศัยเขตเมืองเประซึ่งติดกับเขตแดนเมืองรามันท์¹ ไทยพิจารณาปัญหาเห็นว่าบริเวณนั้นเป็นเขตแดนเมืองไทรบุรี แต่ชาวเประอพยพเข้ามาอาศัยอยู่เอง เมืองไทรบุรีมิได้ขับไล่ว่าเห็นแก่ไมตรี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้แต่งตั้งคณะกรรมการสำรวจทำแผนที่ในบริเวณนั้น ปรากฏว่าเป็นดินแดนไทยจริงแมแต่กสูงสุดอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ก็ยอมรับความจริงข้อนี้ แต่รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนกลับเห็นด้วยกับพวกสเตรท สเตจเคิลเมนต์ และเรียกร้องให้เปิดการเจรจาปัญหานี้ขึ้น ปัญหานี้ค้างมาถึงการทำสนธิสัญญาลับ พ.ศ. 2440 อังกฤษยกปัญหานี้มาเจรจาควย แต่ไม่สามารถตกลงกันได้ เรื่องยุติลง พ.ศ. 2442 เมื่อคราวทำสัญญาแบ่งเขตแดนเมืองเประ-รามันท์ ไทยต้องยอมยกดินแดนให้เประไปประมาณ 1 ใน 3 ของที่เรียกร้อง เพราะอังกฤษสนับสนุนให้ชาวเประอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทั่วไปหมด²

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, "เอกสารเรื่องสนธิสัญญากับอังกฤษ, แผ่นที่ 1.23, "เรื่องเขตแดนเมืองเประกับรามันท์."

² สายจิตต์ เหมินทร์, เรื่องเดิม, หน้า 218-223.

ระยะนั้นอังกฤษพยายามเผยแพร่อิทธิพลเข้ามาในหัวเมืองมลายูของไทย คือในรัฐ ไทรบุรี กาลันตัน และตรังกานู ซึ่งเป็นแหล่งที่ทรัพยากรธรรมชาติมากโดยเฉพาะแร่ดีบุก ชาวอังกฤษมาขอสัมปทานเหมืองแร่เป็นจำนวนมาก ที่สำคัญคือ นายคัพ (Mr. William Duff) เป็นตัวการสำคัญชักชวนให้รัฐบาลอังกฤษสนใจดินแดนนี้ พร้อมทั้งเสนอวิธีที่จะยึดครองไปที่รัฐบาลอินเดีย และที่กระทรวงอาณานิคมที่ลอนดอนด้วย ในขณะที่เกี่ยวกับที่อังกฤษพยายามแพร่อิทธิพล ไทยก็ให้สุลต่านเจ้าของรัฐมลายูเหล่านั้นมีสิทธิปกครองตนเองอย่างอิสระ ถึงแม้จะอยู่ที่อำนาจไทยก็เพียงแต่ในนาม คือส่งเพียง-ตันไม้เงินะตันไม้ทอง (Bunga Mas:) มาเป็นบรรณาการ 3 ปีต่อครั้งหนึ่งเท่านั้น

อังกฤษได้รับการกระตุ้นเตือนจากนายคัพ ซึ่งเข้ามาขอสัมปทานในกาลันตัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2444 และกลายเป็นผู้มีอิทธิพลมากในรัฐนั้น นายคัพเกิดขัดแย้งกับสุลต่าน (พระยา กาลันตัน) และนายเกรแฮม ที่ปรึกษาราชการที่ไทยส่งไปประจำในรัฐนี้ อังกฤษเห็นว่าไทย ควรจะเปลี่ยนคนไปเป็นที่ปรึกษาในกาลันตันแทนเกรแฮม แต่ทางไทยโดยเฉพาะกรมหลวง คำรงราชานุภาพเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยไม่เห็นด้วย และพระยากาลันตันก็พอใจเกรแฮม แล้ว ต่อมาไทยเกิดขัดแย้งเกี่ยวกับการให้สัมปทานแก่นายคัพ ๆ เรียกร้องรัฐบาลอังกฤษ ให้หาวิธีบังคับไทยให้ยอมให้สัตยาบันสัญญาที่คัพตกลงไว้กับพระยากาลันตัน คือสัญญากาลันตัน พ.ศ. 2445¹ ซึ่งในการนี้คัพจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนแก่พระยากาลันตัน 25 เปอร์เซ็นต์ และให้เงินอีก 20,000 ดอลลาร์² ไทยต้องยอมให้เพราะเห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะขัดขวางและเป็นการแสดงว่าอังกฤษยอมรับสิทธิอำนาจของไทยที่มีเหนือรัฐเหล่านั้น นอกจากนี้

¹Colonial Office (Hereafter cited as C.O.), London, 273/275, "Letter from Lord Landsdown to Mr. Chamberlain," June 14, 1901.

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แผ่นที่ 3/197, "สัญญา ระหว่างพระยากาลันตัน กับ นายคัพ," 10 ตุลาคม พ.ศ. 2443.

คัพยังปลุกปั้นเมืองแขกอื่น ๆ เช่น ศรีลังกา อีก คัพถือประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่ถึงกับ ชูบังคับให้ทางการอังกฤษปฏิบัติตามคำขอของตน มิฉะนั้นจะไปขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจอื่นให้เขามามีอิทธิพลแทนอังกฤษ¹ อังกฤษจึงดำเนินนโยบายรุกรานเขตแดนไทย เขามาเรื่อย ๆ เช่น เรื่องการปราบผู้ร้ายข้ามแดนพวกกบฏในปะหังที่เขามาในกัณฑ์ และศรีลังกา อังกฤษจึงส่งกำลังเข้ามาปราบถึงในเขตไทย² หรือเรื่องการตั้งที่ปรึกษาประจำกรมรัฐเหล่านี้ เมื่ออังกฤษประสบผลสำเร็จในการจัดตั้งเรสซิเดนต์ในรัฐมลายูอื่น ๆ จนสามารถรวมอำนาจการปกครองเข้าเป็นของตนแล้ว ก็แสวงหาที่จะขอมาจัดการในบริเวณหัวเมืองมลายูของไทยด้วย โดยอ้างถึงความไม่สงบต่าง ๆ ในรัฐมลายูของไทย ซึ่งเป็นผลเสียหายแก่คนในบังคับของตน รวมทั้งการที่เจ้าผู้ครองรัฐให้สัมปทานแก่คนชาติอื่น โดยไม่ปรึกษาความเห็นชอบจากอังกฤษ ทั้ง ๆ ที่มีข้อตกลงกันในสัญญาฉบับไว้แล้ว เช่นการที่พระยาภักดีขันนให้ชาวมลายูเช่าเก็บผลประโยชน์ที่เกาะราดิง อังกฤษเห็นว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งการแผ่ขยายของมหาอำนาจอื่น เช่น เยอรมัน จะเป็นอันตรายแก่การปกครองของตนในแหลมมลายู จึงแนะนำให้ไทยจัดการปกครองหัวเมืองมลายูให้เรียบร้อย โดยยินดีจะหาผู้นำมางานมาเป็นที่ปรึกษาของรัฐมลายูทั้งสามให้ แต่ทางไทยไม่ยอม ในที่สุดไทยต้องประนีประนอมลงนามในข้อตกลงเกี่ยวกับกัณฑ์และศรีลังกาที่ลอนดอนระหว่าง ลอร์ดแลงสตันและพระยาศรีสุนทรเทพ พ.ศ. 2445 ไทยจะจัดตั้งที่ปรึกษาของไทยไปประจำในรัฐเหล่านั้นเองแต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากอังกฤษก่อน ที่ปรึกษาจะควบคุมกิจการต่างประเทศและการให้สัมปทานแก่ชาวต่างชาติ เช่นนายเกรแฮม ที่ปรึกษาประจำรัฐกัณฑ์ นายวิลเลียมซัม ที่ปรึกษาทางการคลังประจำรัฐศรีลังกา ส่วนไทรบุรีนั้นเป็นพื้นที่ไทยอยู่

¹กระทรวงการต่างประเทศ, "จดหมายจากกงสุลอังกฤษ กราบทูลพระเจ้าอนง-ยาเชอกรมหมื่นเทวะวงษ์วโรปการ," 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2438.

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5, แผ่นที่ 3/197, "พระราชหัตถเลขาพระราชทานกรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ," 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2445.

ไทยจึงต้องไปจัดการระบบการคลังในรัฐนี้ให้เรียบร้อย จะได้มีเงินคืนไทย แต่ที่ปรึกษาการคลังเป็นข้าราชการอังกฤษจากอินเดีย ภายใต้การควบคุมของไทยอีกทีหนึ่ง

อังกฤษแสดงที่หาทองการคืนแดนเหล่านั้นโดยเปิดเผย ดังปรากฏว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จประพาสสิงคโปร์เมื่อ พ.ศ. 2445 คราวเปิดการเจรจาเรื่องตั้งที่ปรึกษาในกลันตัน โค้ทริงมีพระราชดำรัสกับเซอร์แฟรงค์ สเวทเทนแฮม ขาดวงใหญ่ของสหพันธรัฐมลายู สเวทเทนแฮมโคพูดทาบตามเป็นท่านองวาทอังกฤษต้องการโคคืนแดนหัวเมืองมลายูจากไทย เป็นที่ไมพอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน ยังไม่ใคร่สนับสนุนความคิดนี้อย่างเปิดเผย แต่ความคำริของพวกนิยมอาณานิคมในหัวเมืองมลายูมีอิทธิพลมากขึ้นทุกที

ท่าทีของไทยต่อบัญหานี้

รัฐบาลไทยเข้าใจถึงปัญหา¹รัฐมลายูและการคุกคามของอังกฤษที่พยายามเข้าแทรกแซงอยู่เสมอ ทางไทยมีใคนิ่งสนใจพยายามหาทางแก้ไขมาอยู่เสมอ โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2411 แล้ว แม้ว่าจะทรงมีผู้สำเร็จราชการแต่ก็ทรงเตรียมการป้องกันปรับปรุงหัวเมืองเหล่านั้นไว้มาก่อนในชั้นแรก พ.ศ. 2414 ทรงเสด็จทอดพระเนตรกิจการในสหพันธรัฐมลายู และเมืองฉาณานิคมอื่น ๆ ของอังกฤษเช่นเมืองราวกุงในพม่า เพื่อทรงตรวจตราศึกษาแบบแผนการดำเนินงานวิธีปกครอง บริหาร ของอังกฤษ จะได้นำมาเป็นแบบอย่างในการปรับปรุงงานในไทยบ้าง นอกจากนี้ยังทรงแวะตรวจราชการในหัวเมืองมลายูด้วย ทรงพยายามผูกน้ำใจเจ้าเมืองมลายู เช่นทรงยกฐานันดรเจ้าผู้ครองรัฐไทรบุรีเป็นเจ้าพระยาไทรบุรี ๆ ใน พ.ศ. 2415 จัดให้เมืองไทรบุรีขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ แทนขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชเช่นเดิม¹ นอกจากนี้เมื่อทรงปรับปรุงการปกครองหัวเมืองจัดตั้งมณฑลต่าง ๆ ก็ทรงโปรดให้ยกไทรบุรี

¹สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 2, หน้า 79-

ขึ้นเป็นมณฑล พ.ศ. 2440 รวมเอาไทรบุรี สตูล ปะลิส เข้าไว้ด้วยกัน มีเจ้าพระยาไทรบุรี เป็นข้าหลวงปกครองขึ้นตรงต่อไทยมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเยือนหัวเมืองมลายูอีกหลายครั้ง ทรงพยายามให้เจ้าเมืองมลายูเหล่านั้นมีความสำนึกถึงต่อไทยมากขึ้น เช่น ทรงให้ปกครองกันเอง ทรงให้เหตุผลในการดำเนินนโยบายเช่นนี้

“เพราะเราไม่มีความประสงค์อันใด นอกจากที่จะให้หัวเมืองมลายูเป็นพระราชอาณาเขตขึ้นนอกต่อกับฝรั่งอีกประการหนึ่ง เมืองเหล่านี้ปรากฏว่าอยู่ในของไทยจะตกไป แคว้นอังกฤษเข้ามาบำรุงเราก็คงไม่ขาดทุนอันใด ชั่วแต่ไม่ได้นเงินตนไม่ทองไม่เป็นราคาก็มากน้อย แต่ยังมีรู้สึกว่าเป็นการเสียเกียรติยศอยู่ ฉะนั้นจึงได้พยายามจะให้เห็นการซึ่งเป็นที่มั่นคงจะป้องกันเหตุนี้อย่างไรให้เป็นขึ้นเท่านั้น”¹

ปรากฏว่าเจ้าเมืองมลายูเหล่านั้นมีความรู้สึกจงรักภักดีต่อไทย และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมากขึ้น ดังปรากฏในพระราชบันทึกการเสด็จพระราชดำเนินประพาสแหลมมลายู พ.ศ. 2443 ว่า

“เจ้าพระยาไทรบุรีมีความรู้สึกมาช้านานแล้ว ว่าเราไต่ยกย่อง ท่านบำรุงแต่เดิมมา และไต่แสดงพระกรุณาต่อตัวเขาเป็นอันมาก มีความคิดอย่างเดียวกันที่จะตั้งใจทำการให้ถูกตามพระราชประสงค์ทุกอย่าง แต่การอันไต่ที่จะเป็นการผิดแผกไป ด้วยความโง่เขลาเรูหาไม่ถึงการนั้น แลเป็นพระราชอาชญาไม่พบเกล้า ๆ แต่ไต่ไต่มีความคิดอย่างไต่อย่างหนึ่งนอกจากความซื่อสัตย์สุจริตเลย...”²

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบกทางเรือรอบแหลมมลายู ร.ศ. 117, หน้า 325.

²พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบกทางเรือรอบแหลมมลายู ร.ศ. 109, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2475), หน้า 335.

สำหรับพระยาตรังกานูนัน ทรงบันทึกถึงความนึกคิดของเจ้ามลายูผู้นี้ไว้ในพระราชหัตถเลขาฉบับเดียวกันว่า

“ตัวมีความยินดีนักที่เราสั่งสอนใครสักคนให้แจ้งว่า เรามีความกรุณาจริง ๆ ขอให้เราเชื่อมั่นเถิดว่าตัวเป็นข้าแท้ ทั้งใจจะประพฤติดีตามคำสั่งทุกอย่าง อยาได้มีความเคลือบแคลงเลย คูกริยานับถือจริง ๆ มาก”¹

แต่ถึงแม้ไทยจะเตรียมจัดการปรับปรุงบริเวณเหล่านี้เพื่อป้องกันความคุกคามของอังกฤษ แต่ก็ยังไม่ไฉดผล เพราะอังกฤษยังรุกรานเข้ามาอยู่เรื่อย ๆ เมื่อมาตราการที่ไทยใช้ไม่ไฉดผล ไทยจึงจำเป็นต้องพึ่งที่ปรึกษาราชการทั่วไป คือ สโทรเบล ให้ช่วยเหลือในการแก้ไขผอนคลายปัญหาความยุ่งยากนี้

การปฏิบัติงานของสโทรเบล

เมื่อสโทรเบลเข้ามาบริหารราชการในไทย ปัญหาเรื่องรัฐมลายูยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของที่ปรึกษาราชการทั่วไปที่จะต้องจัดการพยายามแก้ไขปัญหานี้โดยความหลังจากที่สโทรเบลศึกษาถึงปัญหาเหล่านี้โดยละเอียดแล้วเห็นว่า อังกฤษคงจะพยายามหาวิธีการยึดดินแดนเหล่านี้ไปจนได้ และเมื่อไทยหาทางหลีกเลี่ยงการเสียดินแดนนี้ไม่ได้ก็ควรจะหาประโยชน์จากการเสียให้คุ้มค่า สโทรเบลแลเห็นความสำเร็จจากเมื่อคราวทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส จึงยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินการเจรจากับอังกฤษต่อไป

ในการดำเนินการเจรจากับอังกฤษ สโทรเบลปรึกษากับนายแพชชิต (Sir Ralph Paget) ราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ อย่างใกล้ชิด เกี่ยวกับความต้องการของไทย แต่การเจรจายังมิได้ดำเนินไปมากนักเพราะขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่สอง (พ.ศ. 2450) อยู่ จะปรึกษาเฉพาะกับกรมหลวงเทเวศร์วงษ์โรปกการ หรือกรมหลวงดำรงราชานุภาพก็ไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องใหญ่ของบ้านเมืองของรอ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 334.

พระราชวินิจฉัยและพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ โดยตรง¹ นอกจากนี้ ส. โครเบล เองยังรู้สึกกังวลใจในการที่จะแนะนำให้รัฐบาลไทยตกลงยกดินแดนรัฐมลายูให้แก่อังกฤษ² เพราะวิตกว่ารัฐบาลไทยจะไม่ยอมรับข้อเสนอในการทำสนธิสัญญาตามที่คนแนะนำ รัฐบาลไทยอาจจะรู้สึกกังวลใจที่จะเสียดินแดนไปโดยไม่แน่ใจว่าจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนที่สมควรก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม ส. โครเบล รู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของตนเองที่จะต้องตรวจสอบพิจารณาทุกอย่างที่ควรวางไว้ หรือเสียประโยชน์เท่าใด ดังปรากฏในบันทึกส่วนตัวว่า "...ตำแหน่งของฉันทันทีฉันไม่สามารถจะสนับสนุนการปฏิบัติขั้นต่อไปจนกว่าฉันจะแน่ใจถึงความสำเร็จที่ได้รับ..."³ ดังปรากฏว่า ส. โครเบล ได้ส่งเวสเทนการ์ดไปศึกษาสถานการณ์ในรัฐฉันทันเมื่อ พ.ศ. 2449 และเวสเทนการ์ดเสนอรายงานว่า ดินแดนเหล่านี้กำลังเกิดวุ่นวายไปทั่ว ไทยควรจะเลิกสนใจในผลประโยชน์ของรัฐเหล่านี้⁴

ส. โครเบล แลเห็นว่าสิ่งที่ควรจะทำให้อังกฤษเป็นการตอบแทนขอเรียกร้องต่าง ๆ ของไทยก็คือ การยกกรรมสิทธิ์ของมลายูให้แก่อังกฤษทั้งหมด รวมทั้งสิทธิเหนือรัฐปลิสที่ไทยไม่เคยมีอำนาจปกครองอย่างแท้จริงด้วย โดยส. โครเบล นอกจากจะชี้แจงถึงเหตุผลที่ควรยกกรรมสิทธิ์เหล่านั้นให้ไปเสียเพื่อแลกมาในสิ่งที่ต้องการและเป็นประโยชน์แก่ประเทศ

¹F.O. London, 422/61, "Private letter Mr. Beckett - Mr. Paget," September 17, 1907.

²กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, หมวดสนธิสัญญา เรื่องสนธิสัญญาสยาม-อังกฤษ, แฟ้ม 1.3 ปีก 1, "บันทึกของส. โครเบล", 4 ธันวาคม พ.ศ. 2450.

³เรื่องเดิม: "...My position is such that I cannot afford to take any steps unless I am fairly sure of success beforehand..."

⁴F.O. London, 422/61, "Letter from Paget to Grey", April 27, 1907.

อย่างแท้จริงถึงกล่าวมาแล้ว ยิ่งใครแสดงถึงผลเสียของรัฐเหล่านี้ไว้ ก็

1. ครังกันู สุดตานปกครองอย่างอิสระ สโมสรเบลดได้ศึกษาจากรายงานต่าง ๆ และเห็นว่าไทยควรรับผิดชอบอำนาจของต่างชาติที่เกี่ยวข้องกับรัฐนี้ เช่นการให้สัมปทาน ต้องรับผิดชอบทางด้านอำนาจศาล แต่ไม่มีอำนาจจะควบคุมบังคับกิจการในรัฐให้ดำเนินไปตามแบบที่ต้องการได้ สโมสรเบลดเห็นว่าการปกครองแบบนี้เป็นอันตรายมาก และรัฐนี้ยังเกิดขัดแย้งกับอังกฤษ ถึงกับอังกฤษเคยส่งเรือรบมาปิดปากอ่าวบังคับเอาด้วย เป็นชนวนให้อังกฤษสนใจจะจัดการกับรัฐนี้

2. กลันตัน สาเหตุความยุ่งยากเกิดจากนายคัพ ชาวอังกฤษซึ่งได้รับสัมปทานเหมืองแร่และมีอิทธิพลมาก เกิดปัญหาขัดแย้งกับสุดตานและที่ปรึกษาราชการที่ไทยส่งไปประจำอยู่บ่อย ๆ นายคัพพยายามชักนำให้รัฐนี้ยกไปอยู่ที่ปกครองของอังกฤษ

3. ไทรบุรี (เคคาห์) หลังจากพยายามค้า สุดตานสิ้นชีวิตลงแล้ว เกิดการระส่ำระสายแย่งกันเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลา และที่ปรึกษาที่ไทยแต่งตั้งไปก็ยิ่งทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงอีก เปิดโอกาสให้อังกฤษเข้าแทรกแซง ซึ่งสโมสรเบลดก็พยายามหาทางหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความยุ่งยากอยู่เสมอ¹

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงได้ในเร็ววันนัก สโมสรเบลดไม่เห็นประโยชน์ที่ไทยจะเกียจคร้านเหล่านี้ไว้ในพระราชอาณาเขตอีก ดังปรากฏในบันทึกฉบับเดิมว่า "...รัฐบาลสยามไม่ได้รับผลประโยชน์อันใดจากรัฐเหล่านี้ กลับต้องรับผิดชอบในการจัดการบริหารของรัฐทั้งหลายนั้น และในขณะที่เดียวกันก็ไม่สามารถปฏิบัติงานอย่างมีประ-

¹กระทรวงต่างประเทศ กรมบรรณสาร, เอกสารที่ 1.8.1, "บันทึกของ สโมสรเบลด"

สิทธิภาพในการควบคุมเหนือรัฐเหล่านั้นโดยปราศจากการแทรกแซงจากอังกฤษ¹ ถ้าหากว่าไทยยอมยกรัฐเหล่านี้ให้อังกฤษไปแล้วจะเป็นการตัดปัญหายุ่งยากได้ สถานการณ์ของไทยจะเข้มแข็งขึ้น เพราะไม่ต้องการรับผิดชอบในดินแดนส่วนที่ไม่ใช่ของไทยอีก การแทรกแซงจากอังกฤษจะหมดไปและไทยจะสามารถปกครองดินแดนที่เหลือได้อย่างอิสระไม่ต้องขึ้นกับใครอีก และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สโตรเบลแน่ใจอยู่เสมอว่า ข้อเสนอของเขาจะเป็นผลประโยชน์ต่อรัฐบาลไทย และเขาจะรับผิดชอบต่อการเปิดการเจรจาซึ่งควรจะมีขึ้น ถึงแม้ปรากฏในบันทึกฉบับเดียวกันว่า "... สิ่งที่น่าสนใจในผลประโยชน์อันใหญ่หลวงต่อรัฐบาลสยาม ในการตกลงตามหัวข้อที่ฉันเสนอไปแล้ว..."²

สโตรเบลรออยู่จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จนิวัติพระนคร 2450 (ค.ศ. 1907) จึงได้นำเรื่องราวขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเสนอความคิดเห็นในการทำสนธิสัญญาครั้งใหม่นี้ พร้อมทั้งเหตุและผลต่าง ๆ เชื่อกันว่าคำแนะนำนี้คงจะเป็นที่พอพระทัยของพระองค์ และคงจะทรงนำไปปฏิบัติเหมือนเมื่อคราวทำสนธิสัญญา 2450 กับฝรั่งเศส³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16: "The Siamese Government receives no advantage whatever from these states, is responsible for there administration and at the sametime cannot exercise any effective control over them without interference from Great Bistain".

² กองบรรณสาร กระทรวงต่างประเทศ, เอกสารแฟ้ม 1.8 ปีก 1, "บันทึกของ สโตรเบล," หน้า 13.

³ F.O. London, 371/331, "Private letter from Strobel to Paget," September 14, 1907.

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงพิจารณาขอเสนอแล้วทรงเห็นคล้อยตามความเห็นของสโรครเบลว่า รัฐมลายูเหล่านี้ไม่มีประโยชน์สำคัญมากนัก ถ้าไทยต้องยกให้อังกฤษก็จะเสียผลประโยชน์แต่เพียงตนไม่เงินตนไม่ทองเท่านั้น แต่ที่จะเสียมากก็คือ ชื่อเสียงเกียรติคุณของประเทศ ทั้งรัฐมลายูเหล่านี้โดยเฉพาะไทรบุรีก็สามภักดีต่อไทยมาก เป็นเหตุให้ไทยต้องยึดถือรัฐเหล่านี้ไว้ต่อไป¹ แต่อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงอนุญาตให้สโรครเบลปฏิบัติภารกิจตามความต้องการในรัฐกลันตันและตรัง-กานู²

สโรครเบลเสนอคำแนะนำในหัวขอตาง ๆ ที่ไทยควรจะได้เจรจากับรัฐบาลอังกฤษคือ

1. เรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต สโรครเบลเสนอให้จัดการกับคนในบังคับอังกฤษที่เป็นชาวเอเชียตามแบบที่ตกลงกับฝรั่งเศส คือ คนเอเชียที่จดทะเบียนหลังวันขึ้นสัญญาจะต้องขึ้นศาลไทย แต่อาจจดทะเบียนก่อนก็จะขึ้นศาลต่างประเทศ และเมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายแล้ว คนในบังคับเหล่านี้จะต้องขึ้นศาลไทยทั้งหมด และได้รับสิทธิต่าง ๆ เป็นการตอบแทน ถ้าอังกฤษยอมยกเลิกอำนาจทางการศาลเหนือคนในบังคับของตนแล้ว สิทธิสภาพนอกอาณาเขตก็จะหมดไปด้วย ขณะนั้นก็มีข่าวว่า เนเธอร์แลนด์และโปรตุเกศคำริจะทำสนธิสัญญาเรื่องนี้กับไทย อังกฤษก็อาจจะทำด้วย สโรครเบลได้ชี้แจงอธิบายถึงปัญหายุ่งยากของไทยกับนายแพทย์ยิตตยาละเอีย³ คือบอกถึงความจำเป็นของสิทธิสภาพ-

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินประพาสหัวเมืองมลายู ร.ศ. 109.

²F.O. London, 628/29/316, "Letter from M. the King of Siam to Strobel," November 23, 1907.

³จดหมายสโรครเบล ถึง แพทย์ยิต, 2 กันยายน 1905 (พ.ศ. 2449).

นอกอาณาเขต ซึ่งเกิดจากความแตกต่างทางศาสนา เชื้อชาติ แต่ในปัจจุบันคนในบังคับอังกฤษนี้เป็นชาวเอเชีย บางก็มีเชื้อชาติเดียวกัน หรือศาสนาเดียวกัน อยู่อาศัยในประเทศไทย จากทรัพยากรของไทย แต่กลับไม่คงอยู่ในอำนาจศาลไทย ใต้อกฎหมายไทย ไม่ต้องเสียภาษี มีสิทธิเหนือคนไทยเจ้าของประเทศควย และคนไทยบางพวกที่เห็นแต่ประโยชน์ กลับไปจดทะเบียนเป็นคนในบังคับอังกฤษเสียอีก เป็นอันตรายต่อการปกครองของไทย จึงอยากจะขอยกเลิกในข้อนี้ ดังปรากฏในจดหมายถึงแปซิฟิกว่า "...ฉันคิดว่าถ้าใครได้ให้ความสนใจต่อปัญหาคนในบังคับนี้แล้ว จะไม่สามารถปฏิเสธได้ว่านี่เป็นความผิดพลาด..."¹

แต่สโรตรเบลทราบดีว่า อังกฤษคงจะไม่ยอมยกเลิกให้ไทยง่าย ๆ เพราะถ้าเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแล้ว อังกฤษก็จะหมดอิทธิพลทางการเมืองในบริเวณนี้ อีกประการหนึ่งถึงแม้ไทยจะเรียกร้องเอาคนในบังคับที่เป็นชาวเอเชียก็ตาม แต่จุดสำคัญอยู่ที่อังกฤษจะคิดปฏิบัติอย่างไรกับคนในบังคับชาวเอเชียเหล่านี้ เพราะโดยปกติแล้วอังกฤษไม่ต้องการที่จะทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างคนในบังคับที่เป็นชาวยุโรปและเอเชีย แต่ถ้าไทยให้ผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเต็มที่แล้ว อังกฤษก็ควรจะยอม และถ้าไทยสามารถชักชวนให้อังกฤษยอมให้คนในบังคับเปลี่ยนมาอยู่ใต้อำนาจศาลไทยแล้ว ประเทศในยุโรปอื่น ๆ ที่มีคนในบังคับอยู่ในไทยน้อยกว่าอังกฤษก็คงจะทำตาม สโรตรเบลโคจรกระตุ้นเตือนให้ไทยรู้สึกถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ และยังอธิบายชี้แจงต่อไปด้วยว่า รัฐใดที่ไม่สามารถจัดระบบสิทธิสภาพนอกอาณาเขตออกไปได้เปรียบเสมือนไม่ได้อำนาจตนเองอย่างมีอิสระเสรี ยังคงมีอิทธิพลของต่างชาติครอบงำอยู่ เช่น เติร์กกี จีน ฯลฯ สโรตรเบลต้องการให้ไทยเอาอย่างญี่ปุ่นที่ต่อสู้จนได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตคืนมาแล้ว

2. การยกเลิกสัญญาฉบับปี 2440 ที่ไทยทำกับอังกฤษมีใจความว่า ไทยรับประกันว่าจะไม่ให้ชาติใดชาติหนึ่งได้สิทธิในการจับจองขอสัมปทานเหมืองแร่ ยกเว้นแต่จะได้รับการ

¹ เรื่องเดียวกัน: "...I think no one who has given any attention to the subject will deny that this is an error...".

ความเห็นชอบจากอังกฤษเสียก่อนในบริเวณแหลมมลายู ตั้งแต่อำเภอบางตะพาน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ลงไป รวมทั้งสิทธิในเมืองท่า สถานีถ่านหิน (Coal Station) ชายทะเลทั้งสองฝั่งของแหลมควย อังกฤษจะให้ความคุ้มครองและป้องกันแหลมนี้จากมหาอำนาจอื่นเป็นการตอบแทน สโรตรเบลโคพิจารณาสัญญาเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์แก่ไทยอย่างใดเลย จริงอยู่สัญญาที่อังกฤษจะให้ความช่วยเหลือ แต่ในทางปฏิบัติแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น ดังจะเห็นได้จากในคราวทำสัญญากับฝรั่งเศสปี 2447 อังกฤษกลับเรียกร้องให้ไทยยอมปฏิบัติตามข้อเสนอของฝรั่งเศสเสียอีก สโรตรเบลโคชี้แจงต่อไปอีกถึงความผิดพลาดในการทำสนธิสัญญานับนี้ เพราะทำให้ไทยต้องเสียสิทธิทั้งแถบบางตะพานลงไปจนตลอดแหลม สัญญาฉบับนี้มีประโยชน์แก่อังกฤษเท่านั้น คือ ทางการเมืองมีอิทธิพลครอบคลุมไปถึงแหลมรวมทั้งส่วนที่เป็นดินแดนไทยโดยตรงควย ส่วนทางการค้าอังกฤษกลายเป็นหุ้นส่วนประจำ ไทยต้องร่วมมือกับอังกฤษแม้แต่ในบริเวณที่เป็นประโยชน์โดยตรงของไทยก็ตาม เพราะถึงแม้จะมีคนชาติอื่นสนใจอยากมาลงทุนแต่ก็คิดขีตต้องรอรออนุญาตจากอังกฤษ ทำให้การงานล่าช้าเสียหายมาก ยิ่งกว่านั้นสนธิสัญญานับนี้ยังเป็นการละเมิดสิทธิของประเทศอื่น ๆ ที่มีสัญญาไมตรีกับไทย ถ้าหากประเทศอื่นทราบความในสัญญานับนี้ก็อาจจะขอทำแบบเดียวกันได้ สโรตรเบลโคทราบถึงความลำบากใจและความรู้สึกตึงเครียดของไทยที่ต้องยอมทำสัญญานี้ เห็นว่าไทยควรจะหาทางปรับความเข้าใจกับอังกฤษและยกเลิกสัญญานับนี้เสีย หรือมิฉะนั้นก็จำกัดขอบเขตของสนธิสัญญาให้ลดน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นได้ แก้อังกฤษก็คงจะยินกรานตามข้อตกลงเดิมซึ่งจะทำให้เกิดปัญหายุ่งยากต่อไป ทางที่ควรไทยจึงจำเป็นต้องหาสิ่งให้อังกฤษพอใจให้เป็นการตอบแทน¹

3. เรื่องการสร้างทางรถไฟ สโรตรเบลโคเห็นว่าไทยควรจะสนใจหาทางควบคุมปกครองดินแดนเหล่านี้โดยมีประสิทธิภาพโดยตรงจากกรุงเทพฯ โค้ชแจงให้เหตุผล ทั้งทางใดเปรียบเสียเปรียบในการสร้างทางรถไฟสายนี้ ผลเสียคือ ถ้าหากว่าสร้างในขณะ

¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารที่ 1.8.1, "บันทึก สโรตรเบลโค", 4 ธันวาคม พ.ศ. 2450.

ที่ยังไม่ไต่ยกเลิกสัญญาฉบับปี 2440 ทางรถไฟสายนี้จะกลับเป็นประโยชน์แก่อังกฤษ เป็นการให้สัมปทานแก่อังกฤษอย่างสมบูรณ์ กล่าวคืออังกฤษจะสามารถเรียกเก็บผลประโยชน์จากคนของเขาได้มากขึ้น และจะควบคุมชาวต่างประเทศเช่นงวดขึ้นด้วย แต่ยกเลิกสัญญาฉบับปี 2440 แล้ว ทางรถไฟสายนี้จะเปลี่ยนเป็นประโยชน์แก่ไทย คือทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น ไทยจะได้ปกครองหัวเมืองมลายูได้เข้มแข็งขึ้น เพราะบริเวณนี้เป็นจุดอันตรายอยู่ใกล้ประเทศมหาอำนาจ เป็นเขตในอิทธิพลของอังกฤษ ไทยควรจะเริ่มพัฒนาดินแดนบริเวณนี้ให้เจริญเพื่อป้องกันอันตรายจากการแทรกแซงของอังกฤษ บริเวณนี้ก็จะอยู่ในสภาพที่ติดเทียมกับดินแดนอื่น ๆ ของไทย และอิทธิพลของอังกฤษก็จะหมดไปด้วย

ที่จริงเรื่องการสร้างทางรถไฟเป็นความคาริของกระทรวงมหาดไทย โดยนายกิตติณ เจากรมรถไฟหลวงเป็นผู้เสนอให้สร้างทางรถไฟจากเพชรบุรีลงไปทาง 580 ไมล์ แต่ในการสร้างต้องใช้เงินทุนประมาณ 3,000,000 - 4,000,000 ปอนด์ เดิมจะใช้เงินทุนของประเทศ แต่เสนาบดีคลังคัดค้านไว้ จึงวางแผนการณ์จะขอกู้จากต่างประเทศ การที่ต้องกู้เงินจากต่างประเทศไทยไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นหนี้ต่างชาติถึงจำนวนมากขนาดนั้นได้ เพราะจะเป็นอันตรายต่อฐานะการคลังของประเทศ แผนการณ์ของสโตรเบล คือให้รัฐบาลไทยเจรจาขอกู้เงินกับรัฐบาลอังกฤษ หรือกับรัฐบาลของสหพันธรัฐมลายู (F.M.S.) โดยคิดดอกเบี้ยอย่างต่ำและผ่อนใช้ในระยะเวลา 8 ปี กับให้รัฐบาลอังกฤษเป็นผู้รับประกันการชำระหนี้ของไทยด้วย โดยไทยจะยกกรรมสิทธิ์ให้เป็นการตอบแทน ตามแผนการณ์ของสโตรเบลได้คิดคำนวณไว้ว่าควรจะต้องเสียดอกเบี้ยเป็นอัตรา 4% และสำหรับ 5 ปีแรกจะให้คืนเป็นจำนวนเท่าใดแล้วแต่จะตกลงกันใหม่แน่นอนในการทำสัญญาอีกทีหนึ่ง นอกจากนี้ยังแนะนำว่ารัฐบาลไทยควรจะแบ่งสร้างทีละครึ่งหนึ่งของเงินทุน เพื่อจะได้สามารถนำเงินทุนที่เหลือไปทำประโยชน์ให้ผลงอกเงยเสียก่อนจะได้นำกำไรนั้นมาผ่อนชำระเป็นค่าดอกเบี้ย จุดสำคัญคือไทยต้องยอมจ่ายตามข้อผูกมัดที่เห็นว่าเหมาะสม¹

¹ เรื่องเดียวกัน.

เรื่องการสร้างทางรถไฟนี้ สตีเวนเบลเคยเจรจากับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเมื่อคราวที่กลับออกไปเยี่ยมบ้านที่สหรัฐอเมริกา แต่ไม่สามารถตกลงกันได้เพราะสตีเวนเบลไม่ทราบรายละเอียดพอที่จะตัดสินใจทำได้ เรื่องการเจรจาขอกู้เงินนี้ สตีเวนเบลเห็นว่าเป็นเรื่องทางธุรกิจไม่ใช่การเมือง แต่มีข้อขัดข้องเพราะสหพันธรัฐมลายูต้องการได้สิทธิในการปฏิบัติงานสร้างทางรถไฟ นายแอนเดอสันชาวหลวงใหญ่ประจำสหพันธรัฐมลายู เสนออัตราดอกเบี้ยเพียง $3\frac{3}{4}$ เปอร์เซ็นต์ แต่ขอให้สหพันธรัฐมลายูจัดการในการสร้างทั้งหมด เช่นสิทธิเลือกผู้ดำเนินงาน แต่ทางไทยไม่เห็นด้วยโดยยอมเสียดอกเบี้ยในอัตรา 4 เปอร์เซ็นต์ ดีกว่าจะให้อังกฤษเข้ามาดำเนินงานทั้งหมด

นโยบายของสตีเวนเบลใช้ได้ในในการทำสัญญากับฝรั่งเศสมาแล้ว ถึงแม้ว่าปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอังกฤษจะยุ่งยากกว่าสำคัญกว่า แต่อังกฤษก็คงจะสนใจในสนธิสัญญาที่ไทยทำกับฝรั่งเศส และคงจะต้องการทำกับไทยเช่นนั้นบ้างเพื่อจะได้ไม่อ่อนหนักัน สตีเวนเบลสังเกตอิทธิพลของอังกฤษที่แผ่ขยายเข้าไปในรัฐมลายู แต่ขณะเดียวกันของไทยกับลดน้อยลง และสถานการณ์แวดล้อมปัจจุบันก็เหมาะสมที่จะตกลงกับอังกฤษได้แล้ว สตีเวนเบลได้ให้ข้อสังเกตว่า ถ้าทำสนธิตามแผนการที่ตนเสนอแล้ว อังกฤษจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบมากกว่าได้ เพราะถ้าอังกฤษยอมตกลงเรื่องยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต อิทธิพลทางการเมืองของอังกฤษก็จะหมดไป ไทยจะได้ทุกสิ่งที่ต้องการ

สตีเวนเบลได้ตกลงปรึกษากับแปซิฟิกอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา และต้องการจะให้การเจรจายุติลงโดยเร็ว เห็นว่าเป็นการเสี่ยง และไทยควรจะต้องเซ็นสัญญาโดยเร็ว โดยเฉพาะเมื่อทางแปซิฟิกยังทำหน้าที่อยู่ เพราะถ้าแปซิฟิกหมดหน้าที่ต้องกลับไปยุโรป อังกฤษส่งเจ้าหน้าที่คนใหม่มาอาจจะตกลงได้ช้ามากกว่าก็ได้ การเจรจาดังนี้กินเวลานานมากจนเป็นที่เบื่อหน่ายของทั้ง 2 ฝ่าย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหวาดระแวงว่าอังกฤษคงจะขยายอิทธิพลเข้ามา ถึงกับเคยมีพระราชปรารภว่า ถ้าไม่เป็นเพราะทรงเชื่อมั่นในความคิดและความสามารถของสตีเวนเบลและเวสตันการ์กแล้ว

พระองค์จะทรงยกเลิกการเจรจาครั้งนี้ไปนานแล้ว¹ การเจรจาครั้งนี้สีโทรเบลเป็นผู้
ดำเนินการเองแทบทั้งสิ้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2450 เป็นต้นมาติดต่อถึงรัฐบาลอังกฤษทั้งโดยตรง
และผ่านนายแปซิฟิก ราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ตลอดจนกับนายแอนเคอชัน ข้าหลวง
ใหญ่ประจำสหพันธรัฐมลายู แต่ผลการเจรจาก็ยังไม่ตกลงกันได้ ฉะนั้นมาจนสีโทรเบล
ถึงแก่กรรม พ.ศ. 2451 การเจรจาจึงหยุดชะงักลงระยะหนึ่ง

ความเห็นสีโทรเบลที่เกี่ยวกับกิจการคนอื่น เช่น การว่าจ้างยูแมเนน่ากฎหมาย
ชาวฝรั่งเศส นายแบล็กที่ปรึกษากระทรวงยุติธรรม นายสีโทรเบลเห็นควรให้พระยาสุริยา
เป็นผู้หาโดยให้ปรึกษากับนายมอริงตัน หมอความมีชื่อเสียงและเคยอยู่ในปารีสมานานแล้ว
จึงแจ้งไปยังมิทเชล อินเนส ถึงตำแหน่งและเงินเดือน กำหนด 2 ปี ฝรั่งเศสแนะนำนาย
ปาคุซ์และนายปองโซต์แก่รัฐบาลไทย แต่พระยาสุริยาไม่เห็นด้วย สีโทรเบลเองเห็นว่า
เป็นการลำบากที่จะหาคนฝรั่งเศสที่มีความสามารถพอและเต็มใจจะรับตำแหน่งนี้ ทั้ง ๆ ที่
ไม่เคยรับราชการในต่างประเทศมาก่อน คนที่จะว่าจ้างควรจะมีความรู้ทางบริการทาง
ชาติ สีโทรเบลเห็นว่าปองโซต์เหมาะสมกว่า เคยทำงานในกรุงเทพฯ อุปทูตฝรั่งเศส
คุ้นเคยปัญหาและอภัยาศัยกันอยู่ ส่วนปาคุซ์ สีโทรเบลเห็นว่ามีความรู้เกี่ยวกับอังกฤษ
แคบไป² แต่ในที่สุดไทยเลือกนายปาคุซ์ สีโทรเบลต้องการให้แจ้งให้ฝรั่งเศสทราบ แต่
กรมหลวงเทวะวงษ์เห็นไม่ควร เพราะเกรงฝรั่งเศสจะยึดเวลาให้สัตยาบันไปอีก ฉะนั้น

¹สายจิตต์ เหมินทร์, การเสียรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปูลิส ของไทย
ให้แก่อังกฤษ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2507), หน้า 310.

²กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5 แผ่นที่ ค. 7/135,
เรื่องนายปาคุซ์, "จดหมายสีโทรเบล ทูล กรมหลวงเทวะวงษ์โรปการ", 9 กรกฎาคม
พ.ศ. 2447.

ไม่บอกยังมีเวลาพิจารณาต่อไป กรมหลวงเทเวธวงศ์โรปการทรงเห็นว่า ถ้าใช้คนที่
ทางรัฐบาลฝรั่งเศสเสนอจะดีกว่าหาจากที่อื่น

สโรตรเบลแนเอให้เรียกคนใหม่นี้ว่า Legislative Adviser (ที่ปรึกษา
นิติบัญญัติ) และใกล้เคียงเรื่องเงินเดือนเป็นปีละ 1650 ปอนด์ ค่าเช่าบ้านอีก 50 ปอนด์
เรื่องจึงไคยุติลง

ถึงแม้ว่าสโรตรเบลจะสิ้นชีวิตลงเสียก่อน แต่งานดำเนินการเจรจาตกลงทำสนธิ-
สัญญาที่อังกฤษมิได้ล้มเลิกตามไปควย เวส เตนการคิงเป็นผู้ช่วยไคดำเนินการสืบต่อไป
ผลงานที่สโรตรเบลทำมาอย่างยากลำบากจึงไม่สูญเปล่าไป จากสนธิสัญญาที่ไทยทำกับฝรั่ง-
เศสฉบับปี 2450 และที่ทำกับอังกฤษฉบับปี 2452 แสดงให้เห็นความสามารถของสโรตรเบล
ที่สามารถแนะนำไทยให้ตกลงทำสนธิสัญญาเช่นนี้ได้ เพราะจากสนธิสัญญาทั้ง 2 ฉบับนั้น
จะเห็นได้ว่าไทยต้องยอมยกดินแดนส่วนหนึ่งให้แก่อังกฤษทั้ง 2 ไป ถึงแม้ว่า
ดินแดนดังกล่าวนั้นจะเป็นเพียงประเทศราชแต่ก็เป็นดินแดนที่อยู่กับไทยมาช้านานจนมีความ
รู้สึกเป็นดินแดนเดียวกัน การที่จะตัดแบ่งยกดินแดนเหล่านี้ไปให้แก่อังกฤษจึงเป็นเรื่อง
ที่ทำไคลำบากมาก ผู้ที่สามารถชักชวนให้รัฐบาลไทยโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจุล-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยอมตกลงพระทัยปฏิบัติตามขอเสนอแนะนั้นไคจะต้องเป็นผู้ที่ไว้วาง
พระทัยมาก และต้องเป็นคนมีความสามารถที่จะชี้แจงอธิบายถึงเหตุผลทางไคเสียในทุก ๆ
กรณีอย่างแจ่มแจ้งควย เพราะการที่ยกดินแดนไปเพื่อแลกกับผลประโยชน์เรื่องอำนาจการ
ศาล สิทธิสภาพนอกอาณาเขต หรือการกเงินนั้นคนทั่วไปอาจจะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่คุ้มคากัน
ไม่ควรถที่ไทยจะยอมตกลงควย ซึ่งข้อนี้บว่าเป็นความสามารถของสโรตรเบลที่สามารถชัก
จูงให้รัฐบาลไทยให้ตกลงไค แต่ที่สำคัญคือ พระปรีชาญาณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงแลเห็นการไกลถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในภายหน้า จึงไคทรงตกลง
พระทัยยอมทำสนธิสัญญาทั้ง 2 ฉบับนั้น